OSNOVNA ŠOLA I MURSKA SOBOTA
ŠTEFANA KOVAČA 32
9000 MURSKA SOBOTA

RAZISKOVALNA NALOGA

POMEN IN SIMBOLIKA ŽIVALI V IZBRANIH PREKMURSKIH CERKVAH

IZ PODROČJA UMETNOSTNE ZGODOVINE

PRIPRAVILA:

Živa NONKOVIĆ

MENTORICA:

Jasna ŽIŽEK

MURSKA SOBOTA, februar 2025

ZAHVALA

Zahvaljujem se vsem, ki so nama pomagali pri raziskovanju pomena in simbolike živali. Hvala župniku Milanu Kvasu in zakristinki mežnarici Emi iz Turnišča. Hvala za topel sprejem in pripravljenost sodelovanja. Še posebna zahvala dr. Janezu Balažicu, ki je nalogo tudi strokovno pregledal. Zahvala gre tudi učiteljici Martini Ternar Gabor, ki je nalogo lektorirala. Najbolj hvaležna pa sem za pomoč in spodbudo mentorici Jasni Žižek, ki me je pripeljala do zastavljenega cilja.

POVZETEK

Človeštvo je z živalmi tesno povezano že od svojih začetkov. Prve jamske poslikave pračloveka jasno pričajo o globoki povezanosti med človekom in živalskim svetom. Tudi danes se ta zgodba nadaljuje. Živali so nepogrešljiv del našega vsakdana — občudujemo jih v naravi, spremljamo na televiziji, o njih beremo pesmi in jih občudujemo na umetniških slikah. Nekatere živali pa so skozi stoletja pridobile še globlji, simbolni pomen. Mogočni lev in orel v nas še vedno vzbujata strahospoštovanje in občutek moči, medtem ko ovca in osel simbolizirata preprostost in nedolžnost. Najlepše se simbolni pomen živali izraža prav v sakralni umetnosti, kjer živalski motivi pogosto pripovedujejo zgodbe o vrednotah, verovanjih in življenjskih nazorih ljudi tistega časa. V raziskovalni nalogi z naslovom Pomen in simbolika živali v izbranih prekmurskih cerkvah so predstavljeni izbrani živalski motivi, ki krasijo srednjeveške freske v cerkvah v Murski Soboti, Martjancih, Selu in Turnišču. Te freske niso zgolj umetniška dela — so prava zakladnica zgodb, ki ponujajo vpogled v dojemanje sveta, duhovnosti in življenja v srednjem veku. Vsaka upodobitev živali na teh freskah nosi svojo simbolno vlogo, ki obiskovalcu odpira vrata v bogat svet srednjeveške miselnosti in verovanja.

Ključne besede: umetnost, Prekmurje, cerkev, živali, simbolika.

ABSTRACT

Humanity has been closely connected with animals since the very beginning. The earliest cave paintings of prehistoric humans clearly show the deep bond between people and the animal world. Even today, this connection remains strong. Animals are an inseparable part of our daily lives — we admire them in nature, watch them on television, read poems about them, and appreciate them in works of art. Over the centuries, some animals have also gained deeper, symbolic meanings. The mighty lion and eagle continue to inspire awe and a sense of power, while the sheep and donkey symbolize simplicity and innocence. The symbolic significance of animals is most beautifully expressed in sacred art, where animal motifs often tell stories about the values, beliefs, and worldviews of people from the past. This research paper, titled The Meaning and Symbolism of Animals in Selected Churches of Prekmurje, presents various animal motifs depicted on medieval frescoes in churches located in Murska Sobota, Martjanci, Selo, and Turnišče. These frescoes are not merely works of art — they are true treasure troves of stories that offer insight into how people of the time perceived life and spirituality. Each animal depiction carries its own symbolic role, opening a window into the rich world of medieval thought and belief.

Keywords: art, Prekmurje, church, animals, symbolism.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD 6

2. METODOLOGIJA DELA 7

TEORETIČNI DEL 8

3. SIMBOLIKA ŽIVALI V UMETNOSTI SKOZI ZGODOVINO 8

3.1 ŽIVALI V ANTIČNI KULTURI 8

3.2 SREDNJEVEŠKA IKONOGRAFIJA ŽIVALI 9

4. SIMBOLIKA IZBRANIH ŽIVALI 11

4.1 BIK IN VOL 11

4.2 KONJ 12

4.3 KOZEL 13

4.4 LEV 14

4.5 OREL 16

4.6 OSEL 17

4.7 OVCA 18

4.8 PES 19

4.9 ZMAJ 19

EMPIRIČNI DEL 21

5 POMEN IN SIMBOLIKA ŽIVALI V IZBRANIH CERKVAH V PREKMURJU 21

5.1 CERKEV SVETEGA NIKOLAJA MURSKA SOBOTA 21

5.2 ROTUNDA SVETEGA NIKOLAJA V SELU 30

5.3 CERKEV SVETEGA MARTINA V MARTJANCIH 39

5.4 CERKEV MARIJINEGA VZEBOVZETJA TURNIŠČE 49

6 ZAKLJUČEK 67

VIRI IN LITERATURA 68

1. UVOD

Živali so naše stalne spremljevalke. Z njimi se srečamo že v ranem otroštvu in nas lahko spremljajo celo življenje. Nekateri imamo hišne ljubljenčke, za katere skrbimo in so del družine, zato tudi za njimi žalujemo, ko jih več ni. Živali nas spremljajo na obiskih naših sorodnikov, na podeželju, ko pokukamo v hlev, in so del naših najljubših izletov v živalski vrt. V šoli nas spremljajo skozi basni, kjer nam pripovedujejo človeške zgodbe.

Ker so živali tako vsakodnevno prisotne, se ne zavedamo njihovega simbolnega pomena v zgodovini. Ob obisku cerkva sem vedno opazovala poslikave, vitraže, slike, kjer so se večkrat pojavljali motivi živali. Še največkrat se spomnim na njih ob postavljanju jaslic. Osel, bik, ovce in v cerkvi še lev, golob in jagnje so živali, ki sem jih največkrat opazila. Zato sem se začela spraševati, ali so morda motivi, ki jih najdemo v sakralnih objektih danes, bili prisotni že v času srednjega veka. Izbrala sem si štiri cerkve, v katerih najdemo freske, ki segajo tudi sedemsto let nazaj. Raziskovala bom freske v domači stolni cerkvi sv. Nikolaja v Murski Soboti, rotundo sv. Nikolaja v Selu, cerkev sv. Martina v Martjancih in cerkev Marijinega Vnebovzetja v Turnišču.

Cilj moje raziskovalne naloge je, da najdem čim več motivov živali v izbranih cerkvah in jim določim pomen in njihovo simboliko. Ob tem sem si zastavila tudi tri hipoteze.

Pod prvo hipotezo predvidevam, da bom v izbranih cerkvah našla več kot deset različnih upodobitev živali. Kot drugo predvidevam, da bo prepoznavanje živali iz fresk enostavno razbrati in jih razložiti brez dodatne literature. V zadnji, tretji hipotezi pa predvidevam, da bo največkrat upodobljena žival v izbranih cerkvah jagnje ali golob.

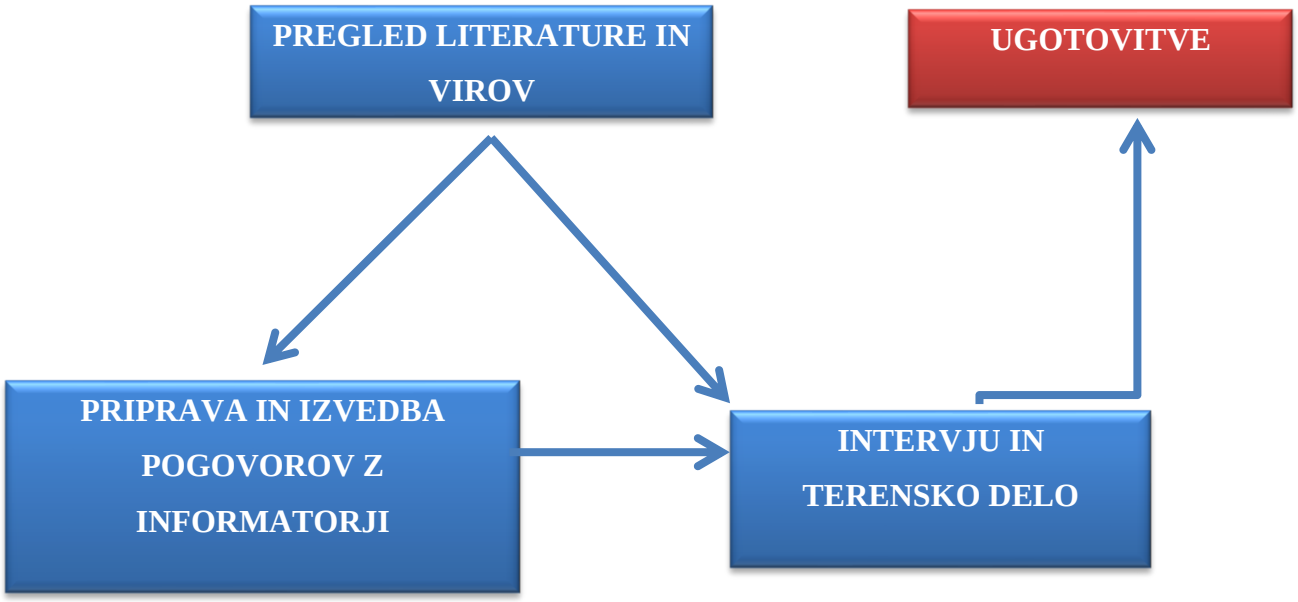
Tema, ki sem si jo izbrala, bo zagotovo zanimiva, saj imam zelo rada zgodbe in predvidevam, da jih tudi tukaj ne bo manjkalo. Za raziskovanje bom uporabila različne raziskovalne metode. Pri tem bom obiskala vse cerkve in jih fotografirala.

Premalokrat se zavedamo, da so okoli nas živa bitja, ki si velikokrat ne zaslužijo našega sobivanja, saj z njimi grdo ravnamo. Velikokrat jih sodimo po njihovi zunanjosti in jih že zaradi tega ne maramo, upam, da bo z mojo raziskovalno nalogo doprinesla k temu, da bi obveljal rek, da knjige ne smemo soditi le po platnicah.

2. METODOLOGIJA DELA

Pri pripravi raziskovalne naloge so uporabljene metode zgodovinskega proučevanja, in sicer:

- pregled in pridobitev podatkov iz literature: T. Germ: *Simbolika živali*, M. Zadnikar: Turnišče, Zgodovinska in umetnostna podoba farne cerkve, J. Höfler in J. Balažic: Johannes Aquila, M. Zadnikar: Martjanci, cerkev sv. Martina 1392–1992;
- pridobitev strokovnih izrazov iz spletnih strani: SSKJ;
- informatorja: dr. Janez Balažic, Milan, Kvas;
- delo na terenu: pogovor z informatorji, zbiranje slikovnega gradiva;
- analiza pridobljenih podatkov.

TEORETIČNI DEL

3. SIMBOLIKA ŽIVALI V UMETNOSTI SKOZI ZGODOVINO

Živali so od pradavnine igrale pomembno vlogo v umetnosti. Njihova simbolika se je razvijala skozi različna zgodovinska obdobja in kulture, pri čemer so živali pogosto predstavljale božanstva, lastnosti ljudi, moralne nauke ali naravne sile. Živali v umetnosti niso le okras, temveč močni nosilci pomena, ki pomagajo gledalcem razumeti globlje ideje in sporočila umetniških del. Raziskala bom značilnosti simbolike živali predvsem dveh obdobij in sicer antike in srednjega veka. Moje raziskovanje bo sicer osredotočeno na simboliko v srednjem veku, ampak za boljše razumevanje moramo poznati sam izvor in razvoj simbolike, ki ga je srednji vek povzemal po antičnem obdobju.

3.1 ŽIVALI V ANTIČNI KULTURI

Živali so v antični kulturi imele velik pomen, ki ga razbiramo iz najrazličnejših spomenikov likovne umetnosti, zgodovinskih, filozofskih in literarnih zapisov, kakor tudi opisov iz vsakdanjega življenja, šeg in navad starih Grkov. V njih nastopajo živali z jasno izraženim simbolnim pomenom, ki največkrat izvira iz njihovega videza ali vedenjskih značilnosti. Simbolika živali je povezana tudi z antično mitologijo (Grki so že v pripovedih, bajkah in legendah o bogovih in junakih v klasični dobi uporabljali živali, ki so prevzele vlogo simbola). Najbogatejšo zbirko takšnih legend je zapisal rimski pesnik Ovidij.[1]

Oblikovanje živalske simbolike so zaznamovale tudi basni. To so zgodbe o živalih s človeškim značajem, hibami in krepostmi, ki postanejo del njihove osebne ikonografije. Znane so Ezopove basni[2]. Zelo vplivni so tudi potopisi in zgodovinske pripovedi. V njih je Herodot, ki je prepotoval večino sveta, pisal o živalih kot na primer krokodilih, feniksu, enorogu in drugih mitskih živalih. Tudi Aristotel je s svojim delom Nauk o živalstvu postavil temelje zoologije, iz katere so izhajale tovrstne zgodbe okoli značaja živali.[3]

[1] T. Eržen (dalje Eržen): Upodabljanje živali v kiparstvu, diplomsko delo, Ljubljana 2013, str. 23).
[2] Ezopove basni je zbirka zgodb, ki so lahko v verzih ali v prozi. Osebe so lahko živali in najbolj pogosto je tako, toda lahko so tudi stvari ali rastline. Čeprav osebe niso ljudje imajo človeške lastnosti in značilnosti, obnašajo se in govorijo kot ljudje. Celotna basen bi lahko opisali kot primerjava. Osebe v basnih predstavljajo ljudi in vsak od njih nosi svojo lekcijo. Vsaka žival iz zgodbe se lahko identificira s človekom.
Pridobljeno: https://www.domacebranje.com/ezopove-basni/ (19. 12. 2024).
[3] Eržen, str. 23.

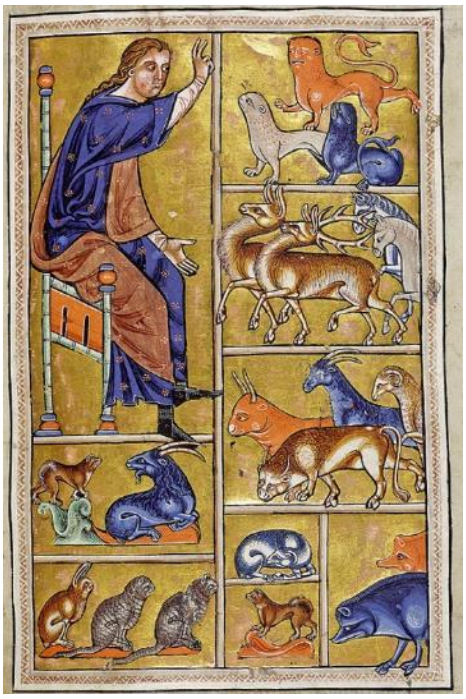
V likovni umetnosti so se živali pojavljale v vlogi atributa[4] bogov, polbogov ali mitskih junakov. Najdemo jih lahko na antičnih novcih, predmetih kulturnega značaja, kiparsko okrašenih oltarjih in nagrobnih spomenikih. Veliko upodabljanj lahko opazimo tudi na mozaikih in freskah. Živalski simboli so bili dekorativnega pomena, najverjetneje pa so imeli tudi prikriti pomen, ki je bil znan le naročniku.[5]

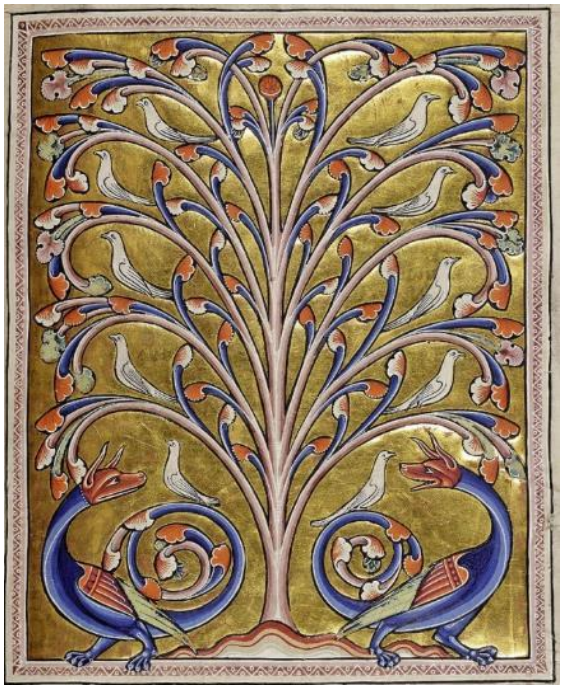
3.2 SREDNJEVEŠKA IKONOGRAFIJA ŽIVALI

Najbogatejše so poslikana pročelja in notranjosti romanskih bazilik in gotskih katedral. Simboli zveri, ptic, morskih pošastih in izmišljenih bitij so zavzeli vsa področja likovne umetnosti, od arhitekturne dekoracije, kiparstva, stenskega in tabelnega slikarstva do slikanih oken in knjižne ilustracije. Še posebej miniaturisti[6], ki so krasili srednjeveške knjige, so bili naklonjeni živalski motiviki. V razkošno opremljenih molitvenikih, psalmih, evangelijih in drugih nabožnih knjigah najdemo bitja, ki so srednjeveškemu človeku domača in ljuba ali strašljiva in groteskna, vsekakor pa zanimiva.[7]

Ob tem, da so se živalske podobe naselile v različne vrste kodeksov, so se v visokem srednjem veku pojavile prav posebne ilustrirane knjige, ki so bile v celoti posvečene živalim. Od konca 12. do začetka 14. stoletja jih je nastalo mnogo, s preprostim naslovom bestiarium, bestiarij ali zverinjak. Bestiariji izhajajo iz skupnega antičnega prednika pod imenom Physiologus-fiziolog-naravoslovec. To je poznoantično delo, v katerem anonimni pisec opisuje številne živalske zanimivosti. Avtor je odlično poznal Sveto pismo, saj v njem živalske podobe, vzete iz Stare zaveze, povezuje z Novo zavezo. Originalna verzija se ni ohranila, se je pa ohranilo nekaj prepisov, med njimi tudi ilustrirani kodeks, ki je nastal v 9. stoletju. Raznovrstne živali, ne oziraje se na kakršno koli naravoznanstveno delitev, oblikujejo tri temeljne vsebinske sklope: večina simbolično predstavlja Kristusa, posamezne zveri, plazilci in ptice lahko simbolizirajo Antikrista oziroma demonske sile, velik del pa je povezan z različnimi krepostmi in pregrehami.[8]

[4] Atribut je za osebo ali stvar značilen predmet.
Pridobljeno: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=atribut (19. 12. 2024).
[5] Eržen, str. 24.
[6] Miniaturist je umetnik, ki slika miniature.
Pridobljeno: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=miniaturist (19. 12. 2024).
[7] Eržen, str. 27.
[8] Eržen, str. 27.

Slika 1 in 2: Adam poimenuje živali in dva zmaja, bestiarij iz 12. stoletja.[9]

V 12. stoletju se je izoblikovala klasična podoba srednjeveškega bestiarija. Vsebovala je vse od raznovrstnih zveri do rib, plazilcev in ptic. Vse so bile opremljene z moralno razlago za zgled in svarilo vernikom. Srednjeveška ikonografija ima večkrat dvojni pomen. Jež, ki nabira sadje, je podoba skrbnosti, ponekod pa požrešnosti. Nekateri umetniki so želeli slike ohraniti realistične, drugi pa so ustvarjali bolj domišljijske podobe. Podobe živali v katedralah so največkrat povzete iz miniatur srednjeveškega bestiarija. Z domišljijskimi slikami so se živali začele pojavljati tudi v heraldiki[10]. Za razvoj simbolike živali je pomembno tudi srednjeveško pesništvo. Slednje namreč povezuje krščansko mistično zoologijo s posvetnimi vsebinami dvornega pesništva.[11]

[9] Pridobljeno: https://en.wikipedia.org/wiki/Bestiary (19. 12. 2025).
[10] Veda o grbih, grboslovje.
Pridobljeno: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=heraldika (19. 12. 2024).
[11] Eržen, str. 28.

4. SIMBOLIKA IZBRANIH ŽIVALI

Še pred raziskovanjem in interpretacijo najdenih motivov živali v izbranih cerkvah je potrebno razložiti pomen izbranih živali. Razložena je simbolika živali, ki se je pojavila tudi pri mojem raziskovalnem delu. Za lažjo orientacijo so navedeni v abecednem vrstnem redu, saj po pomembnosti noben izmed njih ne izstopa.

4.1 BIK IN VOL

Bik je eden izmed najmočnejših simbolov v umetnosti in kulturi po vsem svetu. Njegova podoba se pojavlja od pradavnine do sodobne umetnosti, kjer ima različne pomene, ki se spreminjajo glede na kontekst, religijo in zgodovinsko obdobje.

V Opijanovi pesnitvi z naslovom O lovu zasledimo bika kot ljubosumno, divjo, močno žival, prav tako pa tudi njegovo ljubezensko slo. V krščanstvu bik ni imel tolikšnega pomena, nekako ga je nadomestil vol. Vseeno pa bika najdemo v nekaterih svetniških legendah kot na primer v legendi sv. Silvestra, ki čudežno ozdravi bika ali pa sv. Evstahija, ki umre mučeniške smrti v trebuhu bronastega bika ter v legendi o sv. Saturninu, ki so ga privezali na bika, da ga je ta vlekel za seboj.[12]

Slika 3: Vol – motiv Jezusovega rojstva.[13]

Slika 4: Podoba evangelista Luke.[14]

[12] T. Germ (dalje Simbolika živali), Simbolika živali, Ljubljana 2004, str. 28.
[13] Rojstvo - datirano v leta 1420-30 staronizozemskega slikarja Roberta Campina. Slikarji pogosto motiv Rojstva združijo z motivom čaščenja pastirjev. Sveta družina je ostro realistično prikazana v revščini, figure so natrpane v majhni zgradbi z razbitimi zidovi in slamnato streho z luknjo, en sam prostor, ki si ga delijo z živalmi. Pridobljen: https://www.wikiwand.com/sl/articles/Rojstvo_%28Campin%29 (20. 12. 2024).
[14] Pridobljeno: https://svetniki.org/sveti-luka-apostol-evangelist/ (20.12. 2024).

V splošnem je bilo krščanstvo veliko bolj naklonjeno volu – skopljenemu biku, ki je čisto drugačne nravi. Vol je za razliko od bika simbol pohlevnosti (nezahteven, poslušen, skromen), delavnosti, potrpežljivosti, umirjene moči in vzdržljivosti. Najznačilnejši je motiv Jezusovega rojstva, kjer sta ob jaslih upodobljena osliček in voliček. Krilati vol se pojavlja kot simbol oziroma kot atribut evangelista Luka. Skupina volov nastopa tudi v motivu bazena za obredno umivanje, ki je stal v preddverju Salomonovega templja. V upodobitvi je velik umivalnik nosilo dvanajst bronastih volov, kar predstavlja dvanajstero izraelskih rodov, lahko pa si jih razlagamo tudi kot dvanajst apostolov, kot so jih videli krščanski razlagalci svetega pisma.[15]

4.2 KONJ

Konj je eden najpogostejših simbolov v umetnosti in ima raznolike pomene. Pogosto predstavlja moč, hitrost, plemenitost, vojskovanje, svobodo in duhovno potovanje.

Široka paleta simbolnih pomenov je razumljiva, če pomislimo na vlogo, ki jo je konj odigral v zgodovini človeštva. Pomešan med lovno divjad je upodobljen že v jamskem slikarstvu. Kot udomačena jezdna žival je postal stalni spremljevalec človeka, pri čemer je bila že v starih visokih civilizacijah izpostavljena njegova prestižna vloga izbranca, ki nosi vladarje, vojskovodje, junake. V večini svetovnih mitologij bogovi jezdijo konje, ki imajo čudežne darove in moči ali se vozijo v sijajni zapregi iskrih žrebcev.[16]

Slika 5: El Greco, Sveti Martin in berač.[17]

Slika 6: Štirje jezdeci apokalipse iz 11. stol.[18]

[15] Simbolika živali, str. 29.
[16] Simbolika živali, str. 85.
[17] Pridobljeno: https://sl.wikipedia.org/wiki/Sveti_Martin_in_bera%C4%8D_%28El_Greco%29 (6. 1. 2025).
[18] Pridobljeno: https://en.wikipedia.org/wiki/Four_Horsemen_of_the_Apocalypse (6. 1. 2025).

V stari Grčiji je bil konj sveta žival Pozejdona, boga morja, ki naj bi z udarcem trizoba ob skalo čudežno priklical v življenje prvega konjiča. V rimski umetnosti so konji prisotni kot vprežne živali Neptuna. Konji so v klasični mitologiji povezani tudi s Soncem. Beli konji tako simbolizirajo nebeško svetlobo, ki je hkrati svetloba duha, razuma, intelekta.[19]

Na antičnih temeljih je krščanski srednji vek gradil nove simbolne pomene, ki so značilno obravnavani s srednjeveško viteško kulturo. Konj kot jezdna žival vitezov je bil najzvestejši tovariš svojega gospodarja, spremljal ga je v dobrem in slabem, v vojni vihri in na dvornih turnirjih. V bitki naj bi se tudi konji spopadali med seboj, se veselili zmage ali se sramovali poraza.[20]

Krščanska ikonografija konja je bolj kot pri drugih živalih zaznamovana s posvetno simboliko. To je razvidno celo v primeru Kristusa, o katerem je v evangeliju izrecno poudarjeno, da je jezdil oslička, vendar ga zaradi simbolične pomenljivosti konja v srednjeveški umetnosti nemalokrat vidimo na visokoraslem belcu.[21]

Simbolični pomeni konja so v veliki meri odvisni od njegove barve, pa tudi od jezdeca, ki ga nosi. V krščanski ikonografiji je to najlepše vidno v motivu četverih apokaliptičnih jezdecev. Prvi jezdi na sijočem belem konju – to je skrivnostni zmagovalec. Drugi konj je rdeč kot ogenj in simbolizira vojno. Tretji jezdec jaha na vrancu, ki v tradicionalni razlagi pomeni kugo. Četrti sedi na konju mrtvaško blede barve, njegovo ime je Smrt.[22]

Konji niso samo jezdne živali vladarjev in knezov, temveč imajo pomembno vlogo tudi v svetniški ikonografiji. Sv. Jurij na bleščečem belcu premaga strašnega zmaja; sv. Martin, sv. Teodor, sv. Evstahij, sv. Hubert in številni drugi svetniki so vsi upodobljeni na konju, ki skupaj s svojim jezdecem deli slavo njegovih dejanj.[23]

4.3 KOZEL

Kozel v umetnosti nosi močne in nasprotujoče si pomene, od plodnosti in moškosti v poganski simboliki do greha in demonizma v krščanski tradiciji. Lahko predstavlja tudi trmo, uporništvo, modrost ali komičnost, odvisno od vsebine.

[19] Simbolika živali, str. 86.
[20] Simbolika živali, str. 87.
[21] Simbolika živali, str. 88.
[22] Simbolika živali, str. 88.
[23] Simbolika živali, str. 90.

Slika 7: Grešni kozel Williama Holmana Hunta.[24]

Čeprav sta koza in kozel samec in samica iste vrste, živita v svetu živalske simbolike ločeno življenje, v katerem ju druži bolj malo skupnega. Koza si je tako priborila spoštovanje in naklonjenost, medtem ko je položaj kozla precej manj ugleden. Kozel velja za pohotno in brezsramno žival, ki ima v mislih samo parjenje. Kozel je v klasični mitologiji posvečen boginji telesne ljubezni in strasti, Afroditi, ki razgaljena jezdi na kozlu. Kot Dionizova žival naj bi dal kozel ime grški tragediji (gr. *tragos*, kozel, in *oida*, pesem, dobesedno torej kozlovska pesem).[25]

V krščanstvu je kozel zaradi pregovorne pohotnosti simbol nečistosti in poželenja. V krščanski ikonografiji je kozel ena od priljubljenih podob hudiča. Ob vsem slabem, pa lahko ima ta žival v krščanstvu tudi pozitiven simbolni pomen, namreč v navezavi na starozavezni motiv grešnega kozla, o katerem je rečeno, da mora sprejeti nase vse grehe Izraela, beremo v Tretji Mojzesovi knjigi. Tako si lahko razlagamo, da je grešni kozel Izraelcev Jezus Kristus, ki je nase prevzel vse grehe človeštva in se žrtvoval za njegovo odrešitev.[26]

4.4 LEV

Lev je eden izmed najmočnejših simbolov v umetnosti in kulturi, kjer predstavlja moč, kraljevskost, zaščito, modrost in božanskost. Skozi zgodovino se njegova podoba pojavlja v mitologiji, religiji, heraldiki in različnih umetniških delih.

[24] Pridobljeno: https://fineartamerica.com/art/paintings/the+scapegoat (6. 1. 2025).
[25] Simbolika živali, str. 95.
[26] Simbolika živali, str. 97.

Simbolika leva, ki ga že staroegipčanski zapisi imenujejo za kralja živali, je prastara in izhaja predvsem iz njegovega videza. Pogled na veliko mačko z močnimi šapami, širokim prsnim košem, mogočno grivo, lepo oblikovano glavo s sijočimi očmi in strah vzbujajočim zobovjem je dovolj, da razumemo, kako se je rodila predstava o kralju živali. Če k temu dodamo še gromko rjovenje, bojevitost in moč, je podoba kraljevskega veličastja popolna. Tako je lev postal simbol moči, poguma, drznosti, plemenitosti in vladarskega dostojanstva.[27]

Slika 8: Simbol evangelista Marka in zaščitnik Benetk.[28]

Z uveljavitvijo krščanstva je simbolika leva dobila novega poleta in v krščanski ikonografiji levu pripada nadvse odlično mesto. Razlog tiči v svetopisemskih prispodobah, v katerih je lev bodisi podoba starozaveznega Jahveja bodisi simbol Kristusa. Svetopisemske razlage so tako levu pripisovale, da naj bi ubijal samo, kadar je lačen, skrajno redko napadal ženske in otroke ter puščal pri življenju nemočne in preganjane. Do vseh, ki ga prosijo milosti, naj bi bil usmiljen, po drugi strani pa naj bi brez milosti obračunal s predrznimi napadalci ali krutimi lovci.[29]

Lev se v likovni umetnosti srednjega veka pojavlja tako rekoč na vsakem koraku, saj mu tudi zunaj kristoloških tem pripada pomembno mesto. Največkrat nastopa kot atribut ali simbol evangelista Marka ter kot atribut krščanske krepkosti Moči, a tudi v številnih svetniških legendah igra tudi vidno vlogo.[30]

[27] Simbolika živali, str. 113.
[28] Pridobljeno: https://en.wikipedia.org/wiki/Mark_the_Evangelist#/media/File:Leone_marciano_andante_-_Vittore_Carpaccio_-_Google_Cultural_Institute.jpg (6. 1. 2025).
[29] Simbolika živali, str. 115.
[30] Simbolika živali, str. 117.

4.5 OREL

Orel je eden močnejših simbolov v umetnosti, ki skozi zgodovino predstavlja moč, oblast, modrost, svobodo in božanskost. Zaradi svojega veličastnega videza in sposobnosti letenja visoko nad zemljo je pogosto povezan z bogovi, cesarji, vojaško močjo in duhovnim razsvetljenjem.

Orel, ki so ga v večini starih civilizacij častili kot sveto ptico, je v antični Grčiji veljal za kralja vseh ptic, saj so Grki verjeli, da ta mogočna ujeda leta višje kot ostali ptiči. Posvečen je bil Zevsu, gospodarju neba in vladarju vseh bogov grškega panteona, zaradi česar je bil njegov ugled še toliko večji. Prav tako kot lev je tudi orel simbol kraljevskosti, dostojanstva, zmagovite moči, poguma, plemenitosti, pravičnosti in kreposti. Vzravnana drža telesa, lepo oblikovana glava z ostrim, ukrivljenim kljunom in prodornimi očmi, močne peruti in kremplji velike roparice vzbujajo spoštovanje.[31]

Slika 9: Zevs z orlom.[32]

Slika 10: Evangelist Janez s svojim atributom.[33]

Bogata antična simbolika orla je zaznamovala tudi srednji vek, le da je v krščanstvu orel prvenstveno simbol duhovne moči in oblasti. V krščanski ikonografiji orel ni le uveljavljen simbol Kristusa, temveč nemalokrat zaznamuje samega Boga Očeta. V likovni umetnosti se orel največkrat pojavlja v vlogi atributa ali simbola evangelista Janeza. Orel, pravi cerkveni oče, je simbol evangelista Janeza, saj se zanosne besede njegovega evangelija pnejo visoko v nebo, kakor orel, ki leta višje kot druge ptice.[34]

[31] Simbolika živali, str. 148.
[32] Pridobljeno: https://www.theoi.com/Ther/AetosDios.html (6. 1. 2025).
[33] Pridobljeno: https://sl.wikipedia.org/wiki/Janez_Evangelist (6. 1. 2025).
[34] Simbolika živali, str. 150.

4.6 OSEL

Osel se v umetnosti pogosto pojavlja kot simbol ponižnosti, potrpežljivosti, neumne trme, pa tudi svetosti in odrešenja. Njegova upodobitev sega od antičnih mitologij do srednjeveške in verske umetnosti, kjer dobi tako pozitivne kot negativne pomene.

Osel je že po Ezopovem opisu v njegovih basnih neumna žival. Poleg tega pa naj bi bil trmast, len in muhastega značaja. Po Ezopovem zgledu so sledili številni grški in rimski pisci, ki so se posmehovali oslu, ta pa v resnici ni ne len ne neumen.[35]

Osel je v krščanski ikonografiji predstavljal negativne prav tako pa tudi pozitivne značajske lastnosti. Pogosto so ga povezovali s Sinagogo, poosebljenjem židovstva. Židje so bili po prepričanju krščanskih teologov slepi in neumni, ker niso želeli priznati Kristusa in sprejeti njegovega nauka. Kljub tem negativnim vsebinam o oslu, pa so bile izpostavljene njegova ponižnost, poslušnost, potrpežljivost in skromnost. To izvemo iz evangelijev, predvsem iz Kristusovega slavnostnega vhoda v Jeruzalem. Takrat je jezdil na belem oslu oziroma oslici in s tem pokazal svojo ponižnost in pripravljenost, da sprejme nase breme trpljenja.[36]

Slika 11: Jezusovo rojstvo, podoba iz 14. stol.[37]

Slika 12: Jezus jaha osliča, 13. stol.[38]

Osel je tudi simbol razumnosti, kar izvemo iz svetopisemske zgodbe o vidcu Bileamu in njegovi oslici. V njej najprej le modri osel vidi Božjega angela, ki ima za Bileama sporočilo. Bog oslu da dar govora in tako osel prepriča gospodarja, ki so se mu potem odprle oči in je prisluhnil angelu. Osliček se skupaj z volom pojavlja v motivu Jezusovega rojstva. Živali sta po prepričanju kristjanov razumnejši od Židov, saj sta s svojo živalsko pametjo prepoznali

[35] Simbolika živali, str. 153.
[36] Simbolika živali, str. 154.
[37] Pridobljeno: https://gracehamman.substack.com/p/i-love-nativities-pt-i (6. 1. 2025).
[38] Pridobljeno: https://www.medieval.eu (6.1. 2025).

Odrešenika, medtem ko ga Židje niso. Razlaga vola in osla ob jaslicah je lahko tudi nekoliko drugačna. Nekateri poznavalci Svetega pisma so poudarjali, da samo vol resnično prepozna Jezusa (svojega gospodarja), medtem ko osel pozna le jasli svojega lastnika, zaradi česar prvi simbolizira Novo zavezo, drugi pa Staro zavezo.[39]

4.7 OVCA

Ovca je v umetnosti močan simbol, ki se pojavlja v različnih kulturah in zgodovinskih obdobjih. Najpogosteje predstavlja nedolžnost, žrtvovanje, poslušnost, blagost in božansko skrb.

Ovca je tradicionalni simbol ponižnosti, plahosti, krotkosti, nemoči, ranljivosti in nebogljenosti, pa tudi podoba topoumnosti, omejenosti in bebavosti. Takšni simbolni pomeni so zelo stari, saj so jasno izoblikovani že v Ezopovih basnih. Ovce so bile v starem svetu pogosto žrtvena žival in so tudi v tem pokazale svojo pohlevno naravo, saj se ne upirajo smrti, temveč topoumno, mirno sprejmejo svojo usodo. Mehko volnata ovca z velikimi vlažnimi očmi je obenem podoba miline in miroljubnosti, saj ni nikomur sovražna in niti šibkejšim od sebe ne stori žalega. Ker se ne zna braniti, je seveda prikladen simbol ranljivosti in nebogljenosti.[40]

Slika 13: Kristus ločuje dobre kristjane od slabih – Poslednja sodba.[41]

Ovce so v starokrščanski umetnosti prav zaradi nravi postale simbol dobrih kristjanov, ponižnih in krotkih, potrebnih Božje pomoči in varstva. Tega so deležni od skrbnega pastirja Kristusa, ki je v podobi Dobrega pastirja med čredo ovac. Med zanimivejše motive spada ločevanje ovc od koz, ki korenini v Matejevem evangeliju in je prispodoba za Poslednjo sodbo. Takrat bo namreč Kristus ločil dobre kristjane od slabih.[42]

[39] Simbolika živali, str. 155.
[40] Simbolika živali, str. 158.
[41] Pridobljeno: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/466573 (6. 1. 2025).
[42] Simbolika živali, str. 159.

4.8 PES

Pes je ena izmed pogostejših živali v umetnosti, kjer simbolizira zvestobo, zaščito, vodstvo, pohoto ali celo smrt. Njegov pomen se spreminja glede na zgodovinsko obdobje, vsebino in kulturo.

Tri najpomembnejše naloge, ki jih je nekoč v službi človeka opravljal pes, so: čuvanje domačega ognjišča pred tujci, varovanje čred pred volkovi in pomoč pri lovu. Te vloge so ključno zaznamovale simboliko psa, kakor tudi njegovo pojavljanje v likovni umetnosti. V antičnem slikarstvu in kiparstvu je spremljevalec pastirjev, še pogosteje pa ga najdemo v družbi mitskih lovcev in bogov, ki so ljubili lov. Črn pes, ki že v antiki simbolizira peklenske sile, je v krščanski ikonografiji simbol zlodeja ali samega Satana.[43]

Slika 14: Sveti Hubert, zavetnik lovcev.[44]

Slika 15: Sveti Bernard, zavetnik čebelarjev.[45]

Pes je bil v srednjem veku izredno priljubljen, bil je simbol zvestobe in vdanosti gospodarju. V viteški kulturi je nepogrešljiv spremljevalec plemičev in njegov simbolni pomen se v marsičem približuje simboliki konja. V srednjeveški umetnosti so pogosti prizori lova, v katerih pasji trop preganja jelena ali kako drugo divjad. V krščanski ikonografiji je pes atribut različnih svetnikov, med njimi sv. Huberta, sv. Evstahija, sv. Bernarda in sv. Roka.[46]

4.9 ZMAJ

Zmaj je v umetnosti zelo močan in večplasten simbol, ki se v različnih kulturah in zgodovinskih obdobjih interpretira na različne načine. Na splošno je zmaj simbol moči, grožnje, destruktivnosti pa tudi zaščite, modrosti in božanske moči.

[43] Simbolika živali, str. 174.
[44] Pridobljeno: https://collections.burghley.co.uk (6. 1. 2025).
[45] Pridobljeno: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bernard_van_Clairvaux.PNG (6. 1. 2025).
[46] Simbolika živali, str. 176.

Zmaji so med vsemi bajeslovnimi zverinami najbolj znana in »domača« pravljična bitja. Najdemo jih v vseh svetovnih kulturah, znani so bili že v najzgodnejših civilizacijah. Njihov videz in simbolika sta zelo različna in že od pradavnine značilno razklana med pozitivne in negativne pomene. Medtem ko so zmaji v evropski kulturi zlohotne pošasti, so kitajski in japonski nebeški zmaji dobrotljivi nosilci blaginje in sreče. V evropskem prostoru se od antike naprej srečujemo z bogato paleto različic krilatega plazilca, ki marsikdaj spominja na velikansko kačo. Podobnost ni naključna, saj sta zmaj in kača tudi v svetu simbolov tesno povezana in ju pisni viri velikokrat zamenjujejo.[47]

Enako dvoumno se o zmaju izraža Sveto pismo, v katerem je apokaliptični zmaj sicer jasno opisan, njegovo poimenovanje pa je dvojno. Pomembna sprememba se je zgodila šele v prvi polovici 12. stoletja v času križarskih vojn, ko je zaradi intenzivnejših stikov z arabsko in perzijsko umetnostjo tudi v Zahodni Evropi prevladala podoba zmaja kot velikega krilatega plazilca.[48]

Slika 16: Boj sv. Jurija z zmajem, upodobljeno v 15. stol.[49]

Zmaji nastopajo v številnih motivih krščanske umetnosti, vendar je osrednji motiv nedvomno zmaga nadangela Mihaela nad apokaliptičnim zmajem. Drugi priljubljen motiv krščanske ikonografije je boj sv. Jurija z zmajem. Čeprav zmaj nastopa tudi v legendah sv. Filipa, sv. Marjete in nekaterih drugih krščanskih svetnikov, je v likovni umetnosti najpogostejši prav zmaj sv. Jurija. Zgodba o zmaju, ki pustoši deželo, o kraljični, ki mora biti žrtvovana, in o junaku, ki jo reši, je prvotna. Z variacijami na temo jo najdemo v najrazličnejših kulturnih okoljih. Zmaga junaka nad pošastjo in rešitev mladenke je že sama po sebi privlačen motiv, če pa se v njem združita krščanska morala in viteški ideal, potem pojasnjevanje priljubljenosti tega motiva v srednjem veku ni več potrebno.[50]

[47] Simbolika živali, str. 225.
[48] Simbolika živali, str. 225.
[49] Pridobljeno: https://www.historytoday.com/archive/foundations/st-george-and-dragon (6. 1. 2025).
[50] Simbolika živali, str. 228.

EMPIRIČNI DEL

5 POMEN IN SIMBOLIKA ŽIVALI V IZBRANIH CERKVAH V PREKMURJU

Pri mojem raziskovanju sem si izbrala štiri cerkve v Prekmurju, kjer njihova zgodovina sega daleč v preteklost, prav tako so v njih najlepši ostanki srednjeveških fresk. To so: stolna cerkev sv. Nikolaja Murska Sobota, rotunda sv. Nikolaja v Selu, cerkev sv. Martina v Martjancih in cerkev Marijinega vnebovzetja v Turnišču. Če se malce poigram s simboliko števila, kolikor je izbranih cerkva: število štiri ima v Svetem pismi izjemno vlogo. Štirje so bili jezdeci, ki prinašajo štiri nadloge, štirih različnih barv so bili njihovi konji. Štirje so bili evangelisti, vsak od njih je imel svoj emblem. Zato menim, da je število štirih izbranih cerkva ravno pravšnje.

5.1 CERKEV SVETEGA NIKOLAJA MURSKA SOBOTA

Cerkev svetega Nikolaja se nahaja v Murski Soboti in je stolnica rimskokatoliške Škofije Murska Sobota, obenem pa tudi župnijska cerkev Župnije Murska Sobota.

Na kraju, kjer je soboška katoliška cerkev, posvečena sv. Nikolaju (Miklavžu), naj bi stal v 2. in 3. stoletju rimski poganski tempelj in okrog njega naj bi bilo pokopališče. Majhna vzpetina, na kateri je zgrajena cerkev, je po mnenju mnogih najlepši in najvišji prostor v Murski Soboti. Slovenci, ki so se naselili na tleh današnje Sobote, so sprejeli krščansko vero od Bavarcev.[51]

Ko so Madžari okrog leta 1000 sprejeli krščansko vero, so začeli graditi cerkve. Cerkev v Soboti je bila sezidana 1071. leta iz materiala poganskega templja. Leta 1910 so porušili gotsko cerkev sv. Nikolaja, zgrajeno okoli leta 1350. V srednjem veku je bila Sobota regionalno cerkveno središče. Madžarska škofija s sedežem v Győru je imela na jugu svoj posebni arhidiakonat[52], katerega sedež je bil leta 1331 v Soboti. Arhidiakon (škofov namestnik) je prebival v Soboti takrat, ko se naselje imenuje kot mesto, to je 1365. leta. Soboška cerkev se omenja tudi v rimskih vatikanskih arhivih. V letih od 1605 do 1672 so soboško katoliško cerkev upravljali evangeličani.[53]

[51] Pridobljeno: https://www.sv-nikolaj.org/cerkev/ (12. 1. 2025).
[52] Arhidiakonat je upravna enota katoliške cerkve, ki obsega več dekanij.
Pridobljeno: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=arhidiakonat (12. 1. 2025).
[53] Pridobljeno: https://www.sv-nikolaj.org/cerkev/ (12. 1. 2025).

Slika 17 in 18: Cerkev sv. Nikolaja na razglednici leta 1905 pred prenovo in 1915 po prenovi.[54]

Leta 1912 so zgradili sedanjo soboško cerkev, s tem, da sta ostala prezbiterij in zvonik od prvotne cerkve. Načrte zanjo je naredil domači arhitekt Takacs[55]. Grajena je v madžarskem neoromanskem slogu in je deloma iz železobetona. V visokem zvoniku so štirje zvonovi iz leta 1925 in zvon iz 1371. leta, ki je nekoč Sobočanom oznanjal turško nevarnost.[56]

Romansko cerkveno jedro s kornim zvonikom izvira iz konca 13. stol. V drugi polovici 14. stol. so ga prezidali v tristrano sklenjen rebrasto obokan prezbiterij, ki je bil kamnoseško opremljen in poslikan z dvema plastema slikarij. Starejša plast poslikav je morda nastala še pred sredino 14. stol., mlajša pa okoli 1390 in je pripisana neznanemu slovaško-gömörskemu slikarju. Prezbiterij odlično krasijo kamnoseški gotski element in dopolnjujejo poslikana okna.[57]

[54] Pridobljeno: http://phisculture.pomurski-muzej.si/murska-sobota/arhitektura_377/stolna-cerkev-murska-sobota_691 (16. 1. 2025).
[55] Laszlo Takacs, arhitekt, rojen v Murski Soboti. Takácsevo največje delo je razširitev cerkve Svetega Nikolaja v Murski Soboti z ohranjenim gotskim prezbiterijem, ki se v zasnovi naslanja na romansko arhitekturo, v oblikovanju detajlov in dekoraciji pa kaže secesijske značilnosti.
Pridobljeno: https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/takats-laszlo/ (16. 1. 2025).
[56] Pridobljeno: https://www.sv-nikolaj.org/cerkev/ (16. 1. 2025).
[57] Pridobljeno: http://phisculture.pomurski-muzej.si/murska-sobota/arhitektura_377/stolna-cerkev-murska-sobota_691 (16. 1. 2025).

Pomemben kompleks ikonografsko mikavne poslikave se vzpostavlja z delom mojstra, ki je okoli 1370 pod patronatom slavonskodalmatinskega bana Nikolaja I. Szécsija delal v prenovljenem prezbiteriju stolne cerkve sv. Nikolaja v Murski Soboti. Gotizacijo soboškega prezbiterija povedno označuje letnica 1371, zapisana na še ohranjenem zvonu cerkve, kar utegne predstavljati nastanek druge, gotske plasti v prezbiteriju.[58]

Ikonografska dispozicija kaže, da so ob apostolih v pritličnem pasu, zgovornih dinastičnih svetnikih v srednjem pasu, nekatere rešitve pomensko izjemne. Tako, denimo, akvarelna skica s prvotno poslikavo povsem nedvoumno dokazuje, da je bil v pritličnem delu ob tabernaklju upodobljen vstali Kristus. Na južni steni je naslikan madžarski grb. V kronani glavi brez svetniškega sija bi vendarle lahko prepoznali morda kralja Ludovika Anžujskega, vanjo pa se simbolno vključuje še svetnik z mečem v roki, ki bi ga pogojno lahko poistovetili s sv. Emerikom. Na obočnih poljih ob simbolih evangelistov in angelih s teksti hvalnic izstopa sicer močno okrnjena podoba triobraznega Kristusa oziroma Boga očeta. [59]

Slika 19: Stolna cerkev sv. Nikolaja v Murski Soboti.[60]

[58] Umetnine iz Prekmurja od romanike do modernizma (dalje: katalog), Murska Sobota 2009, str. 41.
[59] Katalog, str. 41.
[60] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 14. 1. 2025.

POMEN IN SIMBOLIKA ŽIVALI NA FRESKAH V CERKVI SV. NIKOLAJA V MURSKI SOBOTI

ZMAJ

Opazovanje in iskanje živalskih motivov v stolni cerkvi sv. Nikolaja v Murski Soboti je bilo zelo težavno. Sam prostor je zelo temen, prav tako se glede na videno uporablja kot skladišče. Poslikave, ki nekatere presegajo starost 700 let, bi si zagotovo zaslužile večjo pozornost. Ob opazovanju podob sem se najprej ustavila ob svetnici, ki je naslikana v prvem pasu poslikav.

Slika 20: Upodobitev sv. Marjete z zmajem.[61]

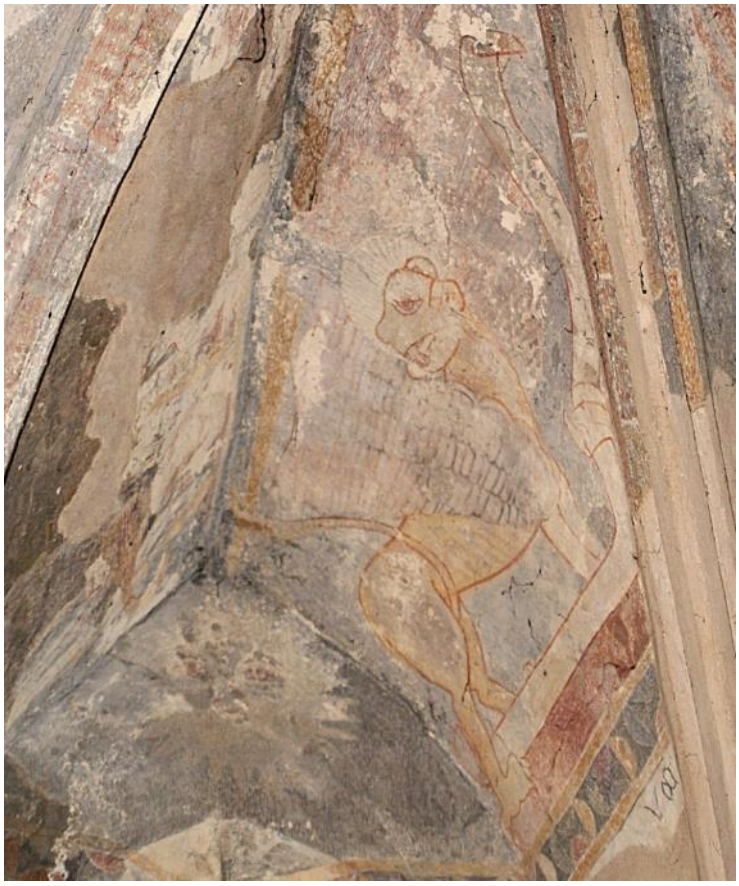
Mojo pozornost je pritegnila podoba svetnice v modrem plašču in rdeči obleki. Ima dolge rdečerjave lase, ki so spleteni v dve kiti. Moje največje zanimanje je bilo posvečeno bitju, ki sedi na njeni desni rami. Glede na njeno pozicijo ob še eni svetnici s krono, gre najverjetneje za sv. Marjeto, ki ji na rami sedi njen atribut, zmaj. Zmaj, ki sedi sv. Marjeti na ramenu, je bele barve

[61] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 14. 1. 2025.

in gleda proti svetnici. Upodobitve zmajev, ki so bajeslovna bitja je bilo prepuščeno domišljiji umetnika.

Sv. Marjeta, ki je v Vzhodni pravoslavni Cerkvi češčena kot velika mučenka sv. Marina, je bila po Zlati legendi hči poganskega duhovnika. Mati ji je kmalu umrla, zato je imela nanjo velik vpliv dojilja, ki jo je krščansko vzgajala. Ko je njen oče opazil, da je Marjeta sprejela krščanstvo in je svoje devištvo posvetila Bogu, jo je sredi Dioklecijanovega najhujšega preganjanja kristjanov prijavil deželnemu sodniku. Ta je lepo dekle zaprosil za roko, a ker ga je zavrnila, jo je čakalo še bolj kruto mučenje, kot bi jo sicer. Vso iznakaženo so jo vrgli v ječo, kjer pa jo je hudič v obliki zmaja poiskal in ji zagrozil, da jo bo požrl, a ga je Marjeta z znakom križa premagala in stopila na njegov vrat. Zmaj je poginil, rane pa so se ji čudežno zacelile. Umetniki jo najpogosteje upodabljajo z zmajem na povodcu ter s križem in palmovo vejico v rokah.[62]

LEV

Slika 21: Lev, simbol evangelista Marka.[63]

[62] Pridobljeno: https://portal.pridi.com/dogodek/sv-marjeta-antiohijska-z-zmajem/2023-07-20/ (14. 1. 2025).
[63] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 14. 1. 2025.

Ob levem oknu je na stropu, ki je členjen, zelo lepo ohranjena podoba leva. Lev je rjave barve, rep se mu vije med nogami naprej in štrli kvišku. Lev stoji na belem traku z napisom. Levova glava je obrnjena nazaj, k zadnjemu delu telesa. Ima skromno grivo in zelo velike oči, ki spominjajo na človeške, prav tako je zelo človeški njegov nos. Lev ima odprti gobec, iz katerega vidimo ostre zobe. Okoli levove glave sije svetniški sij. V tem primeru lev simbolizira evangelista Marka.

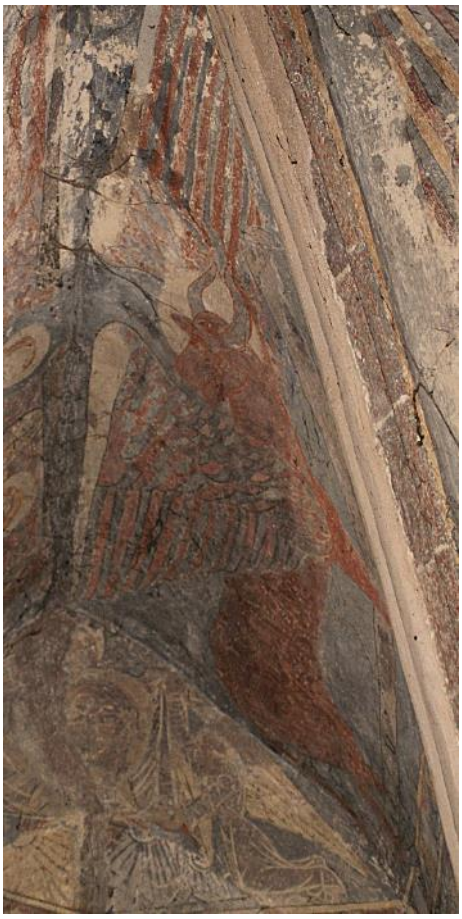
Sv. Marko, apostol in pisec drugega evangelija, goduje 25. aprila. Po izročilu naj bi bil učenec apostola Petra, najverjetneje tudi njegov prevajalec. Rodil naj bi se v Palestini leta 20 po Kr., umrl pa naj bi v drugi polovici 1. stoletja. Marko je bil doma iz ugledne jeruzalemske družine, njegova mati naj bi bila lastnica hiše, v kateri se je po Gospodovem vnebohodu zbirala prva krščanska občina. Iz tega se da sklepati, da je bila v Markovi hiši obednica, kjer je Jezus na veliki četrtek obhajal zadnjo večerjo. Po mučeniški smrti apostola Pavla je Marko postal samostojen. Z govorjeno in pisano besedo je oznanjal, kar je slišal. Umrl je mučeniške smrti. Vsak od štirih evangelistov ima svoj simbol, s katerim ga upodabljajo. Markov simbol je lev, motiv pa se navezuje na zapis iz knjige Razodetja, ki govori o štirih živih bitjih, ki Bogu dan in noč pojejo slavo. Leva (zver) povezujejo z Markom, ker se njegova pripoved začne z delovanjem Janeza Krstnika v puščavi.[64]

Slika 22: Upodobitev evangelista Marka z njegovim atributom.[65]

[64] Pridobljeno: https://katoliska-cerkev.si/sv-marko-apostol-in-evangelist (16. 1. 2025).
[65] Pridobljeno: https://www.vaticannews.va/sl/cerkev/news/2024-04/duhovne-misli-cerkvenih-ocetov-benedikta-praznik-marka.html (16. 1. 2025).

VOL

Slika 23: Vol simbol evangelista Luka.[66]

Nad srednjim oknom desno od simbola leva je lepo viden vol. Vol je rjave barve in ima veliko, močno telo. Prednje tace krasijo krila, ki so naslikana trikotno glede na prostor. Ob volovih nogah je razpet beli trak z napisom. Njegova glava je obrnjena nazaj. Vidna sta dva rogova, njegov nos je zelo podoben človeškemu, prav tako njegove oči, ki so glede na glavo zelo velike in budno spremljajo dogajanje za njim. Okrog njegove glave je naslikan svetniški sij. Glede na simboliko vol, oziroma v nekaterih virih bik, simbolizira evangelista Luka.

Luka je svetnik, ki je po starem krščanskem izročilu napisal dve pomembni novozavezni knjigi: Evangelij po Luku in Apostolska dela. Luka je bil doma iz Antiohije, po rodu je bil Grk, po poklicu je bil zdravnik. Precej časa je oznanjal krščanstvo skupaj s svetim Pavlom. Iz uvodnih besed Lukovega evangelija se da sklepati, da Luka ni bil priča dogodkom, ki jih je opisal v evangeliju, kar pomeni, da se je krščanski skupnosti pridružil nekoliko pozneje. Z Marijo se je

[66] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 14. 1. 2025.

večkrat srečal v Janezovi hiši, kjer mu je pripovedovala o Jezusovem rojstvu in njegovih otroških letih. Luka jo je ob teh obiskih večkrat slikal – od tu izhaja legenda, da je on avtor Marijine podobe, ki jo danes častijo v cerkvi Marije Snežne v Rimu. Njegov razpoznavni znak na slikah je vol. Luka velja za zavetnika zdravnikov, kirurgov, slikarjev, zlatarjev, kiparjev, vezilcev, steklosliкarjev in na sploh krščanske umetnosti. Je tudi zavetnik knjigovezov, notarjev, pa tudi živine, mesarjev. Kot vremenski zaščitnik je povezan z mnogimi vremenskimi reki.[67]

OREL

Slika 24: Orel simbol evangelista Janeza.[68]

Desno od vola, ki simbolizira evangelista Luka, se nahaja nekoliko poškodovana freska, ki prikazuje orla. Orel ima široko razprta krila, ki so različnih barv (modra, bela in rjava). Orlov rep je košat in naslikan v istih barvah kot peruti. Orlova glava je naslikana v enotni modri barvi, ima velik kljun, ki je nekoliko razprt. Okoli njegove glave sije svetniški sij. Njegove oči so

[67] Pridobljeno: https://katoliska-cerkev.si/sv-luka-apostol-in-evangelist (16. 1. 2025).
[68] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 14. 1. 2025.

glede na prej opisana simbola vola in leva narisane živali primerno in niso počlovečene. Pogled ni uprt nazaj, ampak gleda vernika kot svarilo. Orel v tem primeru simbolizira enega izmed pogosto upodobljenih štirih evangelistov, to je evangelista Janeza.

V zboru Jezusovih učencev je bil Janez najmlajši, v apostolsko službo pa je bil poklican, ko je z bratom Jakobom in očetom popravljal ribiške mreže. Ko so Jezusa prijeli, je edini od apostolov ostal v Jezusovi bližini tudi pod križem na Kalvariji. Tam mu je umirajoči zaupal varstvo svoje matere Marije. Janez, ki je od vsega začetka spadal med Jezusove najljubše učence, je pozneje napisal četrti evangelij in knjigo Razodetja. Umrl je v visoki starosti okrog leta 100. Simbol evangelista Janeza je orel, saj so ga že od nekdaj primerjali s kraljevsko ptico. Orel je kralj višav in zmore najvišje poleteti. Lastnosti te ptice pripisujejo tudi evangelistu Janezu.[69]

Iskanje živalskih motivov v soboški cerkvi je bilo od vseh obiskanih cerkva najtežje. Freske so temačne, prav gotovo bi našla še kakšen živalski motiv, če bi imela primernejšo opremo in boljšo osvetlitev. Zagotovo pa so freske v cerkvi zelo zanimive, povezane z nekaj klasičnimi motivi in tudi zanimivimi zgodbami, na primer motiv Pametnih in nespametnih devic, ki ima zanimivo vsebino.

Motiv pametnih in nespametnih devic oz. prilike o desetih devicah je sam po sebi pričevalen in namiguje na Poslednjo sodbo: »Takrat bo nebeško kraljestvo podobno desetim devicam, ki so vzele svoje svetilke in šle ženinu nasproti. Pet izmed njih je bilo nespametnih in pet preudarnih. Nespametne so vzele svoje svetilke, niso pa s seboj vzele olja. Preudarne pa so s svetilkami vred vzele v posodicah olje. Ker se je ženin mudil, so vse podremale in zaspale. Opolnoči pa je nastalo vpitje: ‘Glejte, ženin! Pojdite mu naproti!’ Tedaj so vse device vstale in pripravile svoje svetilke. Nespametne so rekle preudarnim: ‘Dajte nam svojega olja, ker naše svetilke ugašajo.’ Toda preudarne so odvrnile: ‘Verjetno ga ne bo dovolj za nas in za vas. Pojdite raje k prodajalcem in si ga kupite’. Medtem ko so šle kupovat, pa je prišel ženin in tiste, ki so bile pripravljene, so šle za njim na svatbo in vrata so se zaprla. Pozneje so prišle še druge device in govorile: ‘Gospod, gospod, odpri nam!’ On pa je odgovoril: ‘Ne poznam vas! Bodite torej budni, ker ne veste ne dneva ne ure!’«.[70]

[69] Pridobljeno: https://katoliska-cerkev.si/janez-apostol-in-evangelist (16. 1. 2025).
[70] Katalog, str. 37.

5.2 ROTUNDA SVETEGA NIKOLAJA V SELU

Med izbrane cerkve sem uvrstila tudi tako rekoč eno najbolj znanih rotund v Sloveniji. Med griči Goričkega se nahaja majhna vas Selo, ki ponuja prečudovite razglede na goričko pokrajino. Rotundo najdemo na obrobju vasi, za ogled in raziskovanje mi jo je odprl župnik Milan Kvas.

Rotunda sv. Nikolaja spada med najpomembnejše spomenike romanske arhitekture v Sloveniji. Rotunda izvira iz srede 13. stoletja in je posvečena sv. Miklavžu oziroma Nikolaju.[71] Kraj Selo se v pisnih virih pojavi šele v 14. stoletju, glede na stavbne značilnosti pa je razvidno, da je cerkvica starejša. Okoliščine njenega nastanka še danes niso povsem jasne, izročilo omenja povezavo z vitezi templjarji. Vse do leta 1698 namreč ni ohranjenih pisnih virov, takrat, ko je že skoraj sto let služila kot protestantska cerkev, pa so bili med vizitacijo[72] zapisani opis in podatki o njej.[73]

Slika 25 in 26: Zunanjost rotunde v Selu in notranjost, ki je bogata s freskami.[74]

[71] Vzhodno v raju: drobtinice iz Pomurja, Murska Sobota 2004, str. 36.
[72] Vizitacija – pregled in presoja delovanja kake cerkvene ustanove po določbah cerkvenega prava. Pridobljeno: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=vizitacija (15. 1. 2025).
[73] T. Andrejek, Cerkev sv. Nikolaja v Selu (dalje: Rotunda), Moravske Toplice, 2019, str. 1.
[74] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

Iz opeke grajena cerkvica je morda ostanek večje srednjeveške stavbne celote. Polkrožno zaključena apsida, okenske odprtine, portal, členitev zunanje stene in oblikovanje notranjščine sledijo slogu romanike, ki je, zahvaljujoč konservatorski prenovi leta 1956, ponovno prepoznaven. Tekom let njenega obstoja so namreč cerkvico spreminjali, najbolj pred sredino 19. stoletja, ko so posegli v izvorno celoto in jo predrugačili.[75]

Okroglo svetišče je odličen preostanek arhitekturno domnevno obsežnejšega srednjeveškega stavbnega kompleksa: temeljni zidanec je iz vulkanskega tufa.[76] Rotunda je pokrita s skodlasto streho z lesenim zvonikom. S svojo podobo in načinom gradnje je edinstvena v Sloveniji, vzorec zanjo pa najdemo v širšem zahodnem Podonavju. Tri polkrožno zaključena ozka okna so vrezana v južno steno, kjer se pod skodlastim nadstreškom nahaja vhod v rotundo.[77]

Notranjost je okrogla, pokrita s kupolo, spodnji del valjastih sten členijo polkrožne stenske niše, ki so služile za sedeže. Oltarni del v polkrožni apsidi[78] je obokan s polkupolo in osvetljen s svetlobo, ki pronica skozi okno. Tla so bila prvotno iz zbite zemlje.[79]

Notranjost je poslikana s freskami. Prva plast poslikav, naslikana v zgodnjegotskem linearnem slogu na severni steni prikazuje pohod in poklon svetih treh kraljev in je verjetno nastala v 1. tretjini 14. stoletja. Okrog leta 1400 so nastali obsežni teološko domišljeni prizori na stenah in v kupoli. Gotska poslikava je bila prvotno zasnovana v treh pasovih, četrti pas je obsegal poslikavo niš.[80]

V kupoli v smeri zahod–vzhod je razpotegnjen oval, v katerem so naslikani Kristus vladar, stoječ na mavrici, in Prestol milosti s Soncem ter Luno. Ob ovalu sta na vsaki strani po dva simbola evangelistov. Na stenah je ohranjenih devet prizorov Kristusovega Pasijona. Nad portalom in oknom nad njim je naslikan Kristusov slavnostni vhod v Jeruzalem. V smeri urinega kazalca sledijo: Zadnja večerja in Kristusova molitev na Oljski gori, Podkupovanje Judeža in Judežev poljub, ki se nahaja točno nasproti portala. Sledijo Kristus pred Pilatom, Bičanje in Kronanje s trnjem (prizora sta precej uničena), levo od vrat pa je prizor Kristus nosi križ. Zadnji trije prizori Pasijona se nahajajo že v drugem pasu poslikav na južni steni in so zelo

[75] Rotunda, str. 2.
[76] J. Balažic, Selanska rotunda sv. Nikolaja in Device Marije, Moravske Toplice 2009, str. 1.
[77] Rotunda, str. 2.
[78] Polkrožni zaključek stavbnega prostora, zlasti cerkve.
Pridobljeno: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=apsida (28. 1. 2028).
[79] Rotunda, str. 4.
[80] Rotunda, str. 4.

poškodovani zaradi baročnih prezidav: Snemanje s križa in na njegovi levi Križanje ter Vstajenje na desni.[81]

Tem sledi Kristus v predpeklu ter obsežen, a prav tako le v ostankih ohranjen Pohod in poklon svetih Treh kraljev. Niše v spodnjem delu zapolnjujejo podobe svetnikov in svetnic, vendar so zaradi vlage nekatere na novo ometane. Desno od apsidnega loka je v niši patron kapele, sv. Nikolaj, s knjigo v levici in dvignjeno desnico ter dvema diakonoma ob njem. Zraven njega je svetnica s krono, ki s križem premaguje pošast, verjetno sv. Helena. Poleg nje je dolgolasa sv. Magdalena. V predzadnji niši so sledi uničenega prizora Marijinega kronanja, zadnja, deseta niša, je bila med prenovo popolnoma obnovljena.[82]

Izvirno je bil poslikan tudi oltarni prostor. Freske so bile restavrirane med leti 1978 in 1980. Do leta 1864 se je v oltarnem delu oziroma apsidi nahajal poslikan poznogotski krilni oltar s podobami sv. Nikolaja in treh madžarskih kraljevskih svetnikov: sv. Štefana, sv. Emerika in sv. Ladislava na delavniški strani ter prizori Oznanjenja, Kristusovega rojstva, Poklona modrih in Marijine smrti na praznični strani. Danes ga hrani Madžarska narodna galerija v Budimpešti.[83]

Slika 27: Rojstvo. Detajl praznične strani oltarnega krila.[84]

Slika 28: Sveti Nikolaj.[85]

[81] Rotunda, str. 4.
[82] Rotunda, str. 5.
[83] Rotunda, str. 5.
[84] Pridobljeno: https://en.mng.hu/artworks/33102/ (28. 1. 2025).
[85] Pridobljeno: https://en.mng.hu/artworks/33148/ (28. 1. 2025).

POMEN IN SIMBOLIKA ŽIVALI NA FRESKAH V ROTUNDI SV. NIKOLAJA V SELU

KONJ

Ob vstopu v rotundo sem najprej opazila konja v prizoru Pohod in poklon Treh modrih. Vidijo se vsi trije kralji, od katerih zadnja dva še jezdita in kaže srednji med njimi na zvezdo, medtem ko je prvi kralj že pokleknil pred Jezusom. Za kraljem stojita dve figuri z nenavadimi pokrivali, prva drži v levici kraljevo krono, druga uzdo, za obema pa stoji paž in kroti rezgetajočega konja.

Slika 29: Konj iz prizora Pohod in poklon Treh modrih.[86]

Levo od omenjene freske se nahaja še deloma ohranjen Pohod in poklon svetih treh kraljev, ki je naslikan na severni steni. Na freski je vidno potovanje Treh kraljev na belih konjih. Vidno je, da so konji v gibanju. Nenavadno pa je, da je freska naslikana čez drugo z isto tematiko. Konji so že nekoliko izbrisani, se pa dobro vidni njihov trup. Trije kralji sedijo na konjih, kar priča o njihovi plemenitosti, visokem statusu in bogastvu, saj si preprosti človek ni mogel privoščiti tako plemenite in dragocene živali.

[86] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

Slika 30: Deloma ohranjena freska Treh kraljev.[87]

ZMAJ

Slika 31: Prizor pošasti (zmaja) na freski Kristus v predpeklu.[88]

[87] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[88] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

Pasijonski ciklus, ki je lepo viden na zgornjem delu rotunde se zaključi s prizorom Kristusa v predpeklu. Pekel je nakazan z velikanskim žrelom uhljate pošasti, iz katerega rešuje Kristus s križem v rokah golo postavo Adama. Brez vsakršne ostre meje med prizori pa se zadaj za peklenskim žrelom že pričenja Pohod Treh kraljev, ki sem ga opisala prej.

Po pogovoru z župnikom g. Milanom Kvasom sva ugotavljala, da bi pošast lahko predstavljala zmaja. O tem sem se pogovarjala tudi z dr. Balažicem, ki pravi, da je tovrstno tolmačenje povsem pravilno. Zmaj je namreč bajeslovno bitje, ki si ga je vsak posameznik predstavljal po svoje, torej je bilo vse odvisno od umetnikove domišljije. So pa praviloma v srednjem veku kot pošasti slikali tako imenovane zmaje.

Slika 32: Levo sv. Doroteja in desno sv. Marjeta z zmajem v desnici.[89]

Desno od vhoda v rotundi sta naslikani dve svetnici, leva, sv. Doroteja, drži v rokah košarico s cvetjem[90]. Desno od sv. Doroteje je naslikana sv. Marjeta, ki v desnici drži zmaja in je opisana že v poglavju pri cerkvi sv. Nikolaja v Murski Soboti. Poslikava je zelo poškodovana, zato zmaja zagotovo ne bi opazila sama, če me na njega ne bi opozorili. Glede na atribut, s katerim je naslikana, lahko sklepamo, da gre za dotično svetnico.

[89] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[90] Sv. Doroteja, naj bi se rodila ok. leta 290 v Kapadokiji, kamor se je njen oče, rimski senator, z družino naselil v času cesarja Dioklecijana. Ko je dal cesarski namestnik province mlado in ugledno kristjanko prijeti in od nje zahteval, da se daruje poganskim malikom, je to pogumno zavrnila, zato so jo mučili na različne načine in naposled umorili. Ko je odhajala na morišče in klicala ime svojega nebeškega ženina, se ji je sodni pisar posmehoval, rekoč, naj mu iz rajskega vrta pošlje rož in jabolk. Mučenka mu je željo izpolnila in kot sla k njemu poslala dečka, ki se ji je ob smrti prikazal s košarico cvetja in sadja.
Pridobljeno: https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/954-ljudski-svetniki-zavetniki/23477-sv-doroteja-s-kosarico-cvetja (28. 1. 2025).

OSEL

Slika 33: Slovesni vhod v Jeruzalem, Kristus na oslici.[91]

Zelo lepo ohranjena freska tik nad oknom je prva v seriji Kristusovega pasijona. Slovesni vhod v Jeruzalem, kjer pred oslico, na kateri jaha Kristus, polagajo rumeno preprogo, s palmovih dreves pa trgajo veje in mu jih mečejo na pot. Na drugi strani Jeruzalemskih vrat, ki so označene z visoko stavbo, pa se že pojavljajo prizori Zadnje večerje.

OREL

Slika 34: Orel, simbol evangelista Janeza.[92]

[91] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[92] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

Na temenu kupole je upodobljen Prestol milosti, torej Bog oče z razpelom v naročju na eni ter Vstali Kristus na drugi strani. Ob tem so simboli evangelistov. V eni od mandorl[93] je naslikan orel z razprtimi krili, ki v svojih krempljih nosi trak z napisom. Okoli orlove glave je naslikan svetniški sij. Orel simbolizira evangelista Janeza.

VOL

Slika 35 : Vol, simbol evangelista Luke.[94]

Ob orlu, ki simbolizira evangelista Janeza, je naslikan vol, ki je v krščanstvu poznan kot simbol evangelista Luke. Rjavo-rdeči vol ima zelena krila v svojih tacah pa nosi trak verjetno z napisom, ki ga je izbrisal čas. Nad volovo glavo je naslikan svetniški sij. Volov trup je podoben levovemu, medtem ko so lepo vidna kopita, s katerimi drži trak. Krila se prilagajajo obliki prostora.

[93] Mandorla je simbol, narejen iz dveh krogov enakega polmera, ki se sekata na način, da središče vsakega kroga leži na obodu drugega. Presek površin obeh krogov predstavlja mandorlo, ki je podobna obliki mandlja in po italijanskem izrazu za mandelj tudi dobi ime mandorla. Latinsko ime dobesedno pomeni »mehurja dveh rib«. V krščanskem srednjeveškem slikarstvu se mandorla uporablja kot ovalna avreola, znotraj katere so podobe Jezusa, Marije ali svetnikov.
Pridobljeno: https://sl.wikipedia.org/wiki/Mandorla (29. 1. 2025).
[94] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

LEV

Slika 36: Krilati lev, simbol evangelista Marka.[95]

Na drugi strani mandorle je lepo viden krilati lev, ki simbolizira tretjega evangelista, in sicer Marka. Lev je rjavo-zlate barve in ima mogočna bela krila. Njegova griva je pomaknjena nekoliko nazaj, njegov pogled je oster, njegovo glavo pa obdaja svetniški sij. Prav tako kot pri ostalima evangelistoma tudi ima tudi lev v svojih tacah bel trak z napisom.

Freske v rotundi v Selu so v zgornjih dveh pasovih zelo dobro ohranjene in zelo lepo vidne. Ker gre za prostorsko zelo majhno cerkvico, je zelo zanimivo opazovati zgodbe, ki so naslikane na stropu. Vedno je zelo dobrodošlo vodstvo, ki te opozori na morebitne zanimivosti, kot je mene opozoril g. Kvas na zmaja pri freski Adam v predpeklu. Celotno cerkvico sem najprej v celoti fotografirala in nato na računalniku analizirala in raziskovala še morebitne motive živali. Zagotovo pa je rotunda v Selu vredna še nadaljnjega proučevanja.

[95] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

5.3 CERKEV SVETEGA MARTINA V MARTJANCIH

Martjanci so gručasta vas na Ravenskem v Prekmurju v občini Moravske Toplice. Na najvišji vzpetini v vasi, ki je le ta nekaj metrov višje od najnižje lege, stoji najstarejša vaška stavba – župnijska cerkev sv. Martina.

Slika 37: Cerkev sv. Martina v Martjancih.[96]

Slika 38: Odlično ohranjene freske.[97]

Leta 1365/66 se Martjanci in župnija zapisujejo po imenu zavetnika sv. Martina. Iz Savarie, današnjega Sombathelya, izvirajuč legionar je po čudežu v daljni Galiji, ko je delil bogat plašč z beračem, kakor ga kaže imenitna podoba v pritličnem pasu v Martjancih, postal škof v Toursu in njemu v čast so 1392 na lepem in najvišjem mestu skozi vas postavili cerkev, v času župnika Erazma.[98]

Od daleč se vidi visok zvonik, do leta 1702 ravno krita ladja zunaj opira kamniti, pravokotno na ogale postavljeni oporniki. Prostor za vernike je dostopen z južne strani, ki ga osvetljuje troje

[96] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[97] Avtor fotografije, Jasna Žižek, 27. 1. 2025.
[98] J. Balažic, Župnijska cerkev v Martjancih (dalje: Martjanci), Moravske Toplice, 2019, str. 1.

gotskih oken. Skladno z gotskimi proporci so na vzhodu sočasno zgradili ožji, enopolen prezbiterij[99] z zakristijo na severni strani. Ogale svetišča opirajo iz peščenjaka izklesani oporniki.[100]

Martjanskemu svetišču podarjajo poseben pomen predvsem stenske slikarije. V zadnjem desetletju 14. stoletja jo je lastnoročno poslikal iz Radgone/Bad Radkersburga izvirajoči Janez Akvila[101]. V ladji in zlasti v prezbiteriju je poslikava skladna s predstavo v srednjem veku žive ideje nebeškega Jeruzalema, ki so od plemiško vzvišenega in posvetnega obrača k preprostemu verniku. Na severni steni spodaj se vrstijo prizori sv. Martina, ki z beračem deli plašč, angela Mihaela s tehtnico, v dobrodelni vlogi so naslikane sv. Doroteja, sv. Helena, sv. Barbara, sv. Marjeta, sv. Apolonija, sv. Hedvika ter sv. Elizabeta Ogrska. Nad Trpečim Kristusom v sarkofagu se v globljem pomenu vije vinska trta. Južno steno zaseda čudež sv. Martina, ki obuja mrtve viteze, z napisnim trakom (V imenu gospoda Jezusa vstanite in upajte!). Slednji prizor je posvečen smrti sv. Martina.[102]

Osrednji pas na severni steni začenja župnik Erazem, ki v napisnem tako kliče: »Bog bodi milostljiv meni grešniku!« V tej goreči pobožnosti pa ga simbolično podpira patron sv. Erazem na drugi strani. Ob apostolih na obeh straneh sta v ostenjih sklepa v svojih dobrodelni zavzetosti upodobljena še sv. Martin in sv. Nikolaj. Za pasijonsko simboliko se v ostenjih oken poleg vinske trte vzpenjajo vrtnice. Nad jugozahodnim oknom se je ohranil (avto)portret slikarja Janeza Akvile, s slikarskim cehovskim grbom in priprošnjim trakom v rokah (Vsi svetniki, milite za me, Janeza Akvilo, slikarja). V zaključku sten so preroki, simboli štirih evangelistov, Kristus vladar v mandorli ter angeli s teksti hvalnic. Na notranji slavoločni steni je Jurijev boj z zmajem ter Pavel puščavnik z levoma. V ladji so se ohranili prizori le na severni steni: papež z donatorjem, sv. Katarina, Ana Samotretja ter Kristus v Jordanu, na slavoločni steni pa sv. Nikolaj z donatorjem ter Marija Zavetnica s plaščem.[103]

---

[99] Del cerkve, namenjen za glavni oltar in duhovščino.
Pridobljeno: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=prezbiterij (1. 2. 2025).
[100] Martjanci, str. 1.
[101] Johannes Aquila de Rakerspurga (Johannes Aquila iz Radgone, v slov. strokovni literaturi tudi Janez Akvila), poznogotski mojster stenskih poslikav v Slovenski krajini, Prekmurju in Štajerskem. Delovanje med leti 1377 in 1392 in v 1. desetletju 15. stoletja dokumentirajo podpisi na stenskih slikarijah. Akvila je kot prvi v naše kraje prinesel tehniko fresko (fresco), torej slikanje na svež omet. Mojster Akvila je ob vsakem novem naročilu skupaj z naročnikom izdelal obseg in vsebino poslikave, ki se je večinoma navezovala na patronat cerkve in želje naročnika. Poslikave so nastajale s točno določeno vsebino in namenom. V večini primerov so ilustrirale zgodbe iz Svetega pisma in jih tako naredile dostopne vsakomur, ne le tistim, ki so znali brati.
Pridobljeno: https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/aquila-johannes/ (2. 2. 2025).
[102] Martjanci, str. 2.
[103] M. Zadnikar, Martjanci, cerkev sv. Martina 1392–1992 (dalje: Zadnikar), Murska Sobota 1992, str. 23.

POMEN IN SIMBOLIKA ŽIVALI NA FRESKAH V CERKVI SV. MARTINA V MARTJANCIH

KONJ

Slika 39: Freska s prizorom sv. Martina.[104]

Na freski je v ospredju zelo lepo viden bel konj, ki koraka proti mestnim vratom. Na konju je mož, ki je svečano oblečen, v rokah drži sabljo in si reže del svojega plašča. V ozadju so vidni še drugi vojaki, prav tako na konjih, ki so nekoliko temnejše barve.

Glede na prebrano literaturo se freske v cerkvi v Martjancih nizajo druga nad drugo v vodoravnih slojih, ki so razdeljeni na pasove. Na stranskih stenah so tako v spodnjem pasu naslikani prizori iz življenja cerkvenega patrona, sv. Martina.

Opisana freska na severni steni je zelo lepo viden prizor iz vojaških let sv. Martina. Upodobljena je legenda, kako si je nekoč pozimi sv. Martin odrezal del vojaškega plašča, da bi odel golega berača. Naslikan je visoki stolp, ki pomeni vhod v obzidano mesto, kjer naj bi se

[104] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

dogodek zgodil, na levi strani so upodobljene strme skale. V ospredju sedi na konju sv. Martin v vojaškem oblačilu s širokim plaščem, katerega del reže z ostrim mečem. Za beračem so rimski vojščaki na konjih. Konji nakazujejo razliko med pomembnejšimi vojaki in revežem, ki je prikazan veliko nižje kot ostali. V nekaterih prizorih lahko sv. Martina najdemo naslikanega tudi z gosko, ki je pa v Martjancih nisem zasledila.

ZMAJ

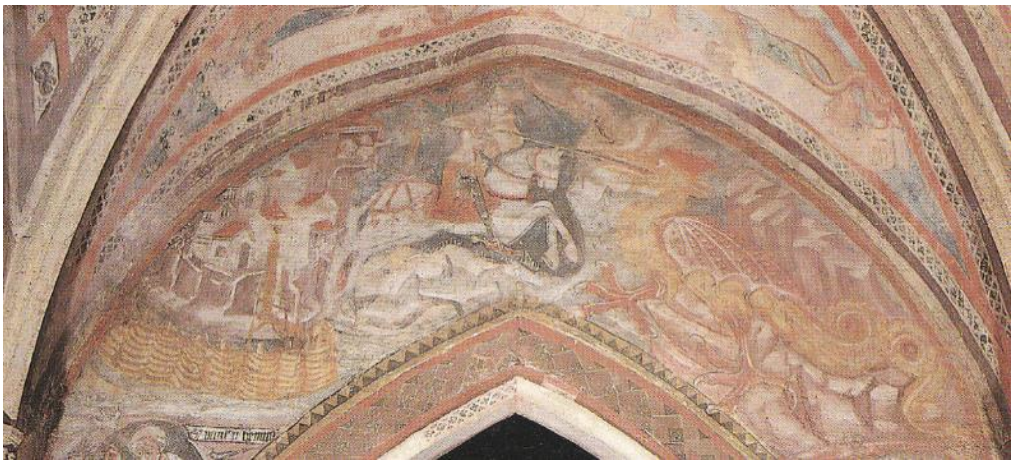
Slika 40: Sv. Marjeta z zmajem.[105]

V istem pasu, kot je naslikano življenje sv. Martina, je v arkadah naslikana vrsta posameznih svetnic, ki jih lahko prepoznamo le po atributih, ki jih drže v rokah in pomenijo bodisi orodja, s katerimi so jih mučili ali pa so v zvezi z značilnimi dogodki iz njihovega življenja. Edina izmed svetnic, ki je naslikana s katero izmed živali, je naslikana prva pod oknom.

Naslikana je ženska s krono v svečani zeleni obleki in rdečim ogrinjalom. V rokah drži žival, ki spominja na žival, ki ima trup kokoši, rep plazilca in glavo, ki je podobna pasji. Glede na to, da gre za mešanico živali in je bil zmaj žival, ki je obstajala le v domišljiji, je podoba pripadala

[105] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

prav njemu. Freska torej prikazuje sv. Marjeto, ki v svoji desnici drži zmaja, ki je povezan z njeno legendo. Več o tem je zapisano že pri poglavju cerkve sv. Nikolaja v Murski Soboti.

Slika 41: Boj sv. Jurija z zmajem.[106]

Zmaj, ki ga drži v desnici sv. Marjeta pa ni edini zmaj, ki je naslikan v cerkvi v Martjancih. Zgornji del stropa nad vrhom slavoloka je freska, ki prikazuje viteza, ki se bori na belem konju. Konj je v postavljen na zadnje noge, vitez ima v rokah kopje, ki je usmerjeno v gobec pošasti. Žival, ki je naslikana na desni strani, ima kremplje in košat rumen rep, krila so podobna zmajevim. Kljun je dolg, v kljunu so vidni zobje. Na vrhu glave je perje rdeče barve. Ker je zmaj mitološka pošast, si jo je vsak umetnik razlagal po svoje.

Na freski je upodobljen sv. Jurij v borbi z zmajem. Pomen freske lahko razlagamo kot boj med dobrim in zlom. Na levi strani freske je mogočen grad, utrjen z obzidjem in z jarkom, preko katerega vodi k vhodnim vratom le ozek lesen most, na drugi strani jarka je še visoka pletena ograda. Iz zgornjega grajskega nadstropja opazujeta borbo kralj in kraljica, vsa zaskrbljena za usodo hčerke Marjetice, ki naj bi jo na zahtevo ljudstva, da bi obvarovalo sebe, žrtvovala nenasitnemu zmaju. Na desni strani zapirajo prizorišče strme skale, ki so po takratnem načinu slikanja zgoraj ravno odrezane. Zmaj je v svoji grozoti ogromen. Junaški vitez Jurij, ki je na belem konju prijahal od grajske strani, pa je vanj pravkar zasadil svojo sulico in s tem rešil kraljevo hčerko, ki je od daleč opazovala usodno borbo. Spričo takšne pripovedne zgovornosti je srednjeveški človek, kateremu so bile vse te slikarije namenjene, prav zares moral verjeti, da se je vse natanko tako dogajalo, kakor je videl naslikano in kakor so ga z govorjeno besedo učili. Zato so te freske prava srednjeveška slikanica.[107]

[106] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[107] Zadnikar, str. 42.

LEV

Levo in desno od zgoraj opisanega prizora boja sv. Jurija z zmajem sta naslikana dva leva. Na levi strani je naslikan sivolasi mož z belo brado okrog katerega sije svetniški sij. Ob njem krotko sedi lev.

Slika 42: Pavel Puščavnik z levom.[108]

Na levi strani slavoloka je tako upodobljen prvi puščavnik, sv. Pavel, v skalnati puščavi sredi že povsem udomačenih živalih, med katerimi lev prav prijazno posluša njegove besede. Okrajšani latinski napis pomeni Sveti Pavel prvi puščavnik. Torej gre nedvomno za Pavla iz Teb, ki je živel na prelomu tretjega in četrtega stoletja kot prvi puščavnik. O njem pripoveduje legenda, da je imel udomačena dva leva in da mu je krokar vsak dan prinašal hrano. Po njem je dobil ime red pavlincev[109], ki so ga v 13. stoletju ustanovili na Ogrskem in je bil močno razširjen tudi na Hrvaškem. V teh okoliščinah si lahko razložimo navzočnost redovnega vzornika tudi v martjanski cerkvi.[110]

[108] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[109] Pavlinci, (lat. Ordo fratrum Sancti Pauli Primi Eremitae - kratica OSPPE), so katoliška kongregacija imenovana po Pavlu iz Teb, ustanovljena okoli leta 1250 na Madžarskem. Pavlinci so oblečeni v belo kuto in črn plašč. Pridobljeno: https://sl.wikipedia.org/wiki/Pavlinci (9. 2. 2025).
[110] Zadnikar, str. 42.

Slika 43: Lev ob potoku.[111]

Desno od boja sv. Jurija je naslikan še en lev, ki stoji ob potoku. Ta lev lahko sodi k omenjeni Pavlovi legendi, lahko pa ima glede na svoje mesto, podobno kakor sv. Jurij, tudi samo simboličen pomen. Njegova moč je lahko v službi dobrega in zlega, lahko je pogumen ali krut in zato je kot simbol prikazan na slavoloku, kjer se v cerkvenem prostoru slabo in zemeljsko ločuje in vse posvetno od svetega.[112]

Slika 44: Lev, simbol evangelista Marka.[113]

[111] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[112] Zadnikar, str. 43.
[113] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

V martjanski cerkvi pa lahko najdemo še tretjega leva in sicer na stropu. Ob Jezusu, ki je slabo viden, so upodobljeni nosilci njegovega nauka, evangelisti. Na freski je vidno levovo telo in rep, slabše so vidna njegova krila, čas pa je izbrisal celotno glavo leva. Simbolika leva evangelista Marka je opisana v prejšnjih poglavjih.

PTICA

Slika 45: Puščavnik Pavel s pticami.[114]

Levo od že prej opisanega boja sv. Jurija z zmajem je podoba puščavnika Pavla. Ob sv. Pavlu sedi lev, okoli njega pa lahko opazimo ptice. Po pogovoru z dr. Balažicem sem ugotovila, da so na freski prikazane ptice smrdokavra,[115] ki jim po prekmursko pravimo tudi upkaši ali upkači. Na freski so lepo vidni njihovi čopki na glavi. Torej je v del legende, ki se nanaša na puščavnika Pavla, povezana tudi ptica, ki še danes živi na območju Prekmurja. Zagotovo slikar ni bil le tisti, ki bi določene motive prerisoval, ampak je v svoje delo vtkal tudi lokalne elemente.

[114] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[115] Le malo kateri vrsti ptice je bilo v zadnjih letih na Goričkem posvečene toliko pozornosti kot smrdokavri (Upupa epops). Zaradi nenavadnega izgleda in obarvanosti bi jo zlahka zamenjali za kakšno eksotično vrsto ptice, vendar gre za ptico ohranjene kulturne krajine. Smrdokavra je med domačini na Goričkem bolje poznana pod imenom upkaš ali hupkaš po značilnem oglašanju "up-up-up", ki ga lahko najpogosteje slišimo v zgodnjem jutru. V ravninskem delu Prekmurja je poznana pod ljudskim imenom upkač, v Slovenskih goricah pa pod imenom mutec.
Pridobljeno: https://www.park-goricko.org/go/1131 (9. 2. 2025).

Slika 46 in 47: Smrdokavra v naravnem okolju ustreza poslikavi v Martjancih.[116]

VOL

Slika 46: Vol, simbol evangelista Mateja.[117]

Ob levu, ki je simbol evangelista Marka, je naslikani vol, ki po obliki telesa spominja bolj na levovo telo kot na volovo. Vol je rjave barve ima bela krila, dol rep in glavo, ki spominja na vola.

[116] Pridobljeno: https://www.park-goricko.org/go/1131 (9. 2. 2025).
[117] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.

OREL

Slika 47: Orel, simbol evangelista Janeza.[118]

Ob volu in levu, ki sta simbola evangelistov Mateja in Marka, se v prostoru ob tem nahaja naslikani orel. Orel je sive barve in ima razprta krila, v svojih krempljih drži bel trak, na katerem je napisano *In principio erat verbum*… (V začetku je bila beseda…).[119] Orla obdaja svetniški sij. Orla kot simbol evangelista Janeza sem opisala že v prejšnjem poglavju in ima v martjanski cerkvi enak pomen kot v vseh ostalih.

Po besedah dr. Balažica, ki je cerkev v Martjancih podrobno proučil, prav tako umetnika, katerega podoba krasi enega izmed vogalov prezbiterija Janeza Akvilo, ima cerkev pravo bogastvo podob in simbolov. Cerkev je bila v preteklosti v celoti poslikana, žal se je ohranil le del v prezbiteriju, ki je kljub starosti lepo ohranjen. Zelo mi je bilo v pomoč, da so bile podobe lepo naslikane in sem lažje našla vse zgoraj opisane živali. Zagotovo se kje v kakšnem delu še skriva katera neraziskana. Podobe lahko beremo kot nekakšen srednjeveški strip, ki nam pripoveduje o življenju zavetnika cerkve, sv. Martina, orisuje junaška dejanja sv. Jurija, upodablja različne svetnice z atributi in upodobi prvega puščavnika sv. Pavla. Ob že standardnih upodobitvah štirih evangelistov so mi zmeraj najbolj zanimive tiste, ki se v posamezni cerkvi pojavijo prvič.

[118] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 27. 1. 2025.
[119] Zadnikar, str. 43.

5.4 CERKEV MARIJINEGA VZEBOVZETJA TURNIŠČE

Po raziskovanju fresk v Martjancih sem še dodobra spoznala umetnika, ki je pustil izjemen pečat v pokrajini ob Muri. Zato sem obiskala še drugo cerkev na slovenski strani meje, ki velja za njegovo delo (delo njegovih učencev), to je cerkev Marijinega vnebovzetja v Turnišču.

Sedanja romarska in župnijska cerkev je nekdaj stala sredi danes izginulega naselja Črnec. V pisnih zgodovinskih virih se Marijina cerkev prvič omenja leta 1267 (kot cerkev blažene Device v Črncu), čeprav je prva cerkev starejša. Verjetno je leta 1094, ko je bila ustanovljena zagrebška škofija, ki ji je cerkveno pripadalo tudi ozemlje turniške podžupnije, na ozemlju Črnca (Turnišča) že stala kakšna cerkev kot prednica sedanje Marijine cerkve, vendar o tem znani arhivski viri ne poročajo, spomeniško ni ohranjena in tudi arheološko še ni bila ugotovljena.[120]

Slika 48: Levo stara cerkev in desno dograjena nova cerkev v Turnišču.[121]

Sedaj sta v Turnišču združeni dve vzporedni cerkvi s skupno vmesno steno, ki ju domačini imenujejo stara in nova cerkev. Najstarejši del sedanje Marijine cerkve je bil zgrajen na začetku druge polovice 13. stoletja v romanskem slogu. Stara prafarna romanska cerkev je postala premajhna in so jo v 14. stoletju želeli povečati.[122]

[120] Marijina božja pot v Turnišču – zgibanka (dalje: Zgibanka), Turnišče 2007, str. 1.
[121] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.
[122] Zgibanka, str. 1.

Tako je prafarna turniška cerkev, ki je bila najprej romanska, bila gotizirana. K prvotni romanski cerkvi so dozidali novo, veliko ladjo na zahodni strani romanske cerkve, ki so jo zdaj v celoti porabili za prezbiterij tako povečane stavbe, ko so oba prostora, novi gotski in stari romanski gotizirali, povezali s šilastim slavolokom. Leta 1915 pa je Turnišče dobilo novo cerkev, ki je vzporedna s staro cerkvijo.[123]

Ladja turniške cerkve je eden največjih srednjeveških poslikanih prostorov na Slovenskem. Krasi jo več vsebinsko in likovno zanimivih ciklov. Pretežni severni del stene, žal predrte z dvema velikima pravokotnima oknoma, zavzema obsežna kompozicija v treh vodoravnih pasovih. Zgornji pas prikazuje Zadnjo sodbo s Kristusom v mavrični gloriji na sredi, pod njim, na drugem pasu, stoji sv. Ana Samotretja[124] s še dvema svetnicama, sv. Katarino[125] na levi in sv. Barbaro na desni. Na levem in desnem pasu se raztezata legendi obeh svetnic. Prizori na spodnjem pasu naj bi prikazovali starozavezno Suzanino zgodbo.[126]

Slika 49: Severna stran ladje Ana Samotretja s sv. Katarino in sv. Barbaro.[127]

Na levi in desni polovici slavoločne stene sta naslikana sv. Nikolaj (levo) in sv. Pavel (desno), svetnika, ki so jima posvečeni prizori na slavoločni steni; Pavlova legenda, ki ji je na slovoločni

[123] Zgibanka, str. 1.
[124] Sveta Ana je bila mati Device Marije ter Jezusova stara mati. Sv. Ano velikokrat upodabljajo kot starejšo ženo s pokrivalom na glavi, kako sede razlaga Mariji »sveto pismo« oz. jo uči; pogostokrat sta Joahim in Ana prikazana skupaj z Marijo, prav tako pogoste pa so upodobitve Ane Samotretje, ki ima ob sebi deklico Marijo, v naročju pa drži Jezuščka.
Pridobljeno: https://katoliska-cerkev.si/sv-joahim-in-ana-starsa-device-marije (9. 2. 2025).
[125] Rojena okrog leta 282 v Aleksandriji, kjer naj bi tudi umrla mučeniške smrti v prvih letih 4. stol.. Njeno truplo naj bi angeli takoj odnesli na goro Sinaj, kjer sta iz njenega groba pritekla mleko in olje s čudežno zdravilno močjo.
Pridobljeno: https://ursulinke.si/katarina-aleksandrijska/ (9. 2. 2025).
[126] J. Höfler in J. Balažic: Johannes Aquila (dalje: Aquila), Murska Sobota 1992, str. 34.
[127] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

steni dodano še Križanje sv. Petra, se nadaljuje na južno steno, kjer zasledimo še nekaj drugih prizorov.

Slika 50: Slavoločna stena. Levo sv. Nikolaj in desno sv. Pavel.[128]

Vzdolž severne in vzhodne slavoločne stene in deloma tudi južne stene se vleče vrhnji pas poslikave, ki je posvečen legendi sv. Ladislava.[129]

Poslikave prezbiterija so v nekoliko starejši etapi pripadale prizorom na oboku, kjer so v štirih trikotnih poljih upodobljeni angeli z instrumenti in simboli štirih evangelistov. Na stenah so naslikani prizori Marijinega oznanjenja, Kristusovo rojstvo in Poklon Treh kraljev. Veliko poslikav je v tem delu uničenih ali jih ni mogoče razbrati. Nekoliko kasneje je bilo naslikanih še deset apostolskih postav ter upodobitev sv. Apolonije.[130]

[128] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.
[129] Aquila, str. 36.
[130] Turnišče, str. 48.

Slika 51: Bogate in zelo zanimive freske v turniški cerkvi.[131]

Zanimivo je, da je pritlično steno severne stene prezbiterija vse do leta 1928 krasila tako imenovana donatorska podoba dolnjelendavske plemiške rodbine Hahold-Banfi. Tedanji konservator, dr. France Stele, in restavrator, Matej Sternen, sta želela fresko sneti in jo prenesti v muzej. Po spletu okoliščin se jima je dobršen del slike sesul pred očmi.[132]

K sreči sta podobo prej fotografirala. Zanimivost na tej sliki je bila podoba bradatega starca, ki naj bi predstavljal bana Nikolaja I., ob njem je bil prepoznan njegov sin Ladislav I., na fotografiji pred svojim dedkom pa sta klečala še ne polnoletna Ladislavova otroka. Iz upodobitve izhaja, da je bil naročnik le-te Ladislav I. Banfi. V simbolnem pomenu jo je mogoče razložiti kot znamenje Ladislavove zahvale Mariji kot zavetnici. Prav njemu je namreč izmed vseh sinov bana Nikolaja I. ob delitvi posesti 1381 pripadel največji delež in s tem ozemlje turniške pražupnije. Tako so vse legende povezane z njihovimi plačniki, torej rodbino Banfi.[133]

[131] Avtor fotografije, Jasna Žižek, 28. 1. 2025.
[132] J. Zadnikar in J. Balažic, Turnišče, Zgodovina in umetnostna podoba farne cerkve (dalje: Turnišče), Murska Sobota 1994, str. 53.
[133] Turnišče, str. 54.

POMEN IN SIMBOLIKA ŽIVALI NA FRESKAH V CERVI MARIJINEGA VNEBOVZETJA V TURNIŠČU

LEV

Slika 52: Lev, simbol evangelista Marka.[134]

Kot v vsaki cerkvi, ki sem jo do sedaj obiskala in raziskovala, je tudi v turniški stari cerkvi simbol leva, kot simbol evangelista Marka. Podobo leva v Turnišču najdemo na stropu v prezbiteriju. Naslikan je s svetlo rjavo barvo in v svojih mogočnih krempljih nosi bel trak z napisom. Lev ima mogočna bela krila, ki se prilegajo trikotni obliki prostora, v kateri je naslikan.

OREL

Slika 53: Orel, simbol evangelista Janeza.[135]

[134] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.
[135] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

Ob levu najdemo simbol naslednjega izmed evangelistov. Orel je naslikan na modro podlago, trikotno polje je okrašeno s cvetličnim vzorcem. Na sredi polja je naslikan orel v rjavi barvi, ki v krempljih nosi napis, s katerim označuje evangelista Janeza. Orel ima razprt kljun in razprta krila, ki se prilegajo trikotni obliki, prostoru, v katerem je orel naslikan.

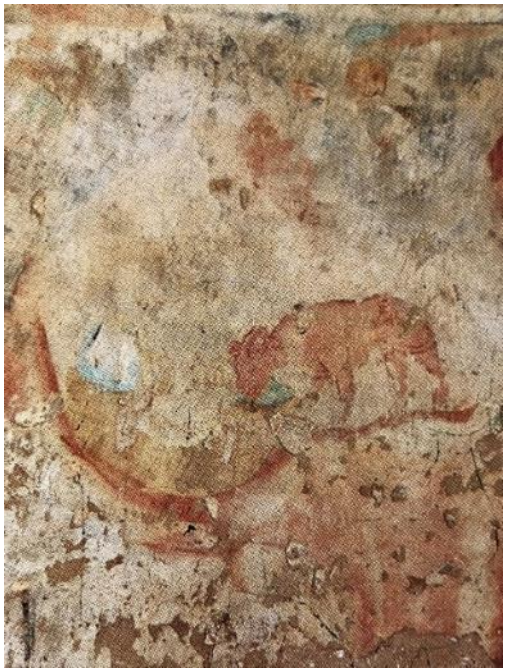
VOL

Slika 54: Vol, simbol evangelista Luke.[136]

Ob levu se nahaja podoba vola, ki je rjave barve. Podobno kot že v prej opisanih upodobitvah vola je tudi tukaj telo vola zelo podobno telesu leva. Vol ima razprta krila, ki so v notranji strani naslikana z zeleno barvo. Glava je volovska z dvema rogovoma, ki ju obdaja svetniški sij. Vol v tacah drži lepo viden napis na beli podlagi.

[136] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

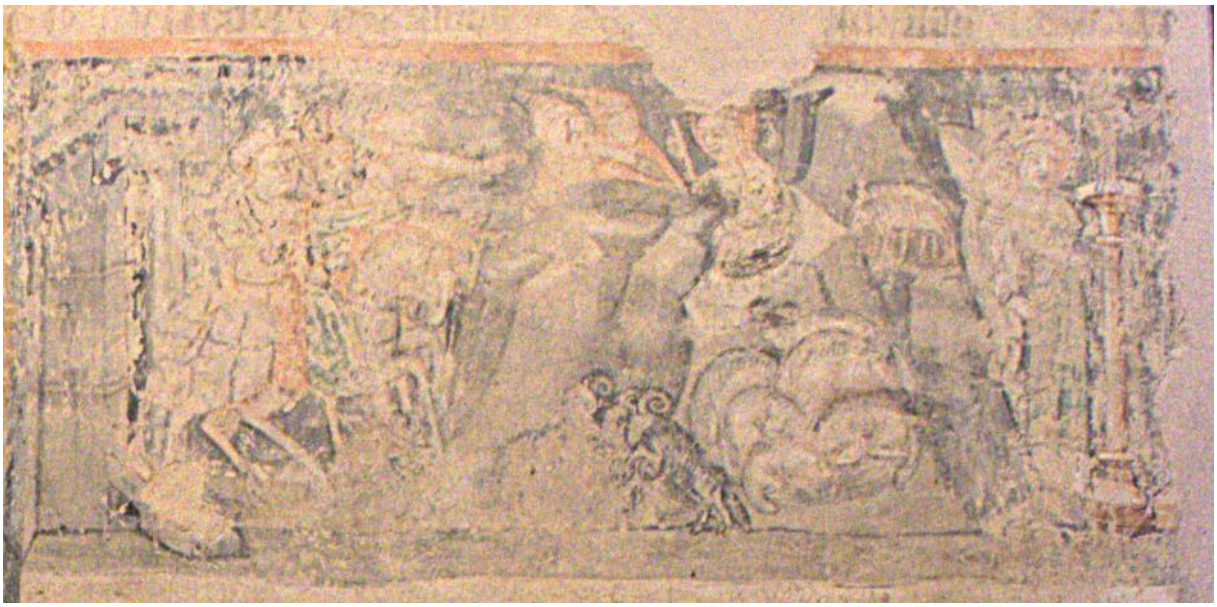
Slika 55 in 56: Kristusovo rojstvo in vidna upodobitev vola.[137]

Vol, ki simbolizira evangelista Janeza, pa ni edini vol v prezbiteriju stare turniške cerkve. Na severni levo od vhoda se nahaja prizor, na katerem vidimo žensko z dojenčkom. Upodobljena je Marija, ki v naročju drži povito dete. Nad Marijo je lebdeči angel, ki razgrinja belo blago. Desno od Marije z detetom je lepo ohranjena žival. Rjavo naslikanega vola prepoznamo po lepo vidnih rogovih. Vol je sklonjen, če bi uporabili domišljijo, bi lahko ob njegovem gobcu videli še belo žival, lahko bi bila ovca ampak zagotovo ne moremo povedati.

Podobe živali na sliki niso nujne v simbolnem pomenu. Ker je večina freske uničena, ne moremo dati živali v kontekst celote. Je pa v manjših delih vidna naslikana gorata pokrajina, verjetno pa je pastirja in preostale živali izbrisal čas.

[137] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

KOZLIČI IN OVCE

Slika 57: Legenda sv. Barbare, kjer so vidni konji, v ospredju dva kozliča in ovce.[138]

Na severni steni stare cerkve v Turnišču se je skorajda v celoti ohranila celotna freska, ki skriva veliko zgodb in legend. Prizore lahko beremo kot pravi srednjeveški strip. V osrednjem delu je naslikana Ana Samotretja, ki ima na svoji desni strani v naročju svojo hčerko, Devico Marijo, in na svoji levi Jezusa. Desno od sv. Ane je naslikana sv. Katarina, ob njej je prikazana njena legenda, kjer pa nisem opazila nobenih živali, zato je bila zame bolj zanimiva oseba na njeni levi, ki prikazuje sv. Barbaro[139]. Ob sv. Barbari je naslikana tudi njena legenda.

V spodnjem prizoru, ki je slabše ohranjen, se vidi, kako vojaki zapirajo sv. Barbaro v stolp. V drugem prizoru je dogajanje postavljeno v gorato pokrajino. Na levi je skupina mož na konjih, ki gledajo proti sv. Barbari. Ob vznožju skal, pod sv. Barbaro, sta dobro vidna dva kozliča, lahko bi bila tudi dva ovna, ki se borita med sabo. Desno od kozličev je naslikanih po mojem štetju šest ovac, ki stikajo glave, desno od sv. Barbare pa še dve (lahko bi bila tudi dva volka). Poleg tega, da je umetnik zapolnil prostor, lahko živali umestimo v njeno legendo. Po eni izmed njenih različic naj bi jo potem ko je pobegnila, pred očetom izdal pastir.

[138] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.
[139] Barbara naj bi bila hči bogatega pogana. Oče jo je imel zastraženo in zaprto v stolpu, da bi jo obvaroval pred zunanjim svetom. Ko je na skrivaj postala kristjanka, je zavrnila možitveno ponudbo, ki ji jo je posredoval oče. V njegovi odsotnosti je Barbara ukazala, naj naredijo na stolpu namesto dveh oken tri okna, ki predstavljajo Sveto Trojico. Po hudem mučenj so jo nazadnje obsodili na smrt z obglavljenjem. Oče je osebno izvršil smrtno obsodbo, a ga je za kazen na poti domov zadela strela, ki je použila njegovo telo.
Pridobljeno: https://katoliska-cerkev.si/god-svete-barbare (13. 2. 2025).

Živali pa lahko imajo tudi simbolni pomen. Glede na prebrano literaturo sklepam, da sta kozliča v tem primeru kot simbol greha in prekletstva. V Svetem pismu se grešniki primerjajo s kozliči, medtem ko so pravični predstavljeni kot ovce. Morda freska namiguje na Barbarino izbiro krščanske poti (predstavlja jo ovca), medtem ko so njeni preganjalci ali neverniki simbolizirani s kozličem. Zato so ovce postavljene ob njeno vznožje. Zagotovo nam freska ponuja veliko odgovorov, ki jih lahko po svojem prepričanju umeščamo v njen kontekst.

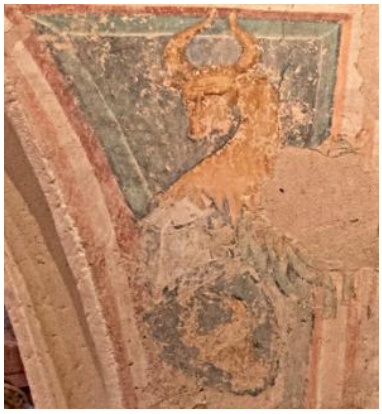
BIVOL

Slika 58: Levo podoba sv. Nikolaja in desno podoba apostola Pavla.[140]

Prava posebnost v simboliki in izbiri živali so štirje bivoli. Na slavoločni steni, ki jo zagledamo takoj ko pridemo v cerkev nas pozdravita dve postavi, vsaka na svoji strani vhoda v prezbiterij. Levo je naslikan sv. Nikolaj, ob njem je naslikana tudi njegova legenda, desno od vhoda stoji apostol Pavel. Obe podobi nista izbrani naključno, ampak sta naslikana zavetnika sponzorjev turniške cerkve, to je družine Hahold-Banfi.

Slika 59 in 60: Simbola rodbine Hahold-Banfi v obliki. [141]

[140] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.
[141] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

Ko sem opazovala steno, sem takoj opazila živalski motiv, in sicer tako na levi kot na desni strani je lepo vidna upodobitev štirih živali. Lahko bi bil vol, bik ali bivol. Glede na prebrano literaturo sem ugotovila, da dotične poslikave živali predstavljajo heraldično znamenje plemiške rodbine Hahold-Banfi. Prikazan je ščit z bivolsko glavo z izrazitimi, navzgor zavitimi rogovi.

Slika 61: Grb rodbine Hahot-Buzad iz leta 1255.[142]

Grb rodbine Banfi iz leta1876.

Grb rodbine Hahot v madžarskem državnem zboru.

PES

Slika 62: Sveti Nikolaj s prizori iz svojega življenja.[143]

[142] Pridobljeno: https://issuu.com/gmlendava/docs/2012-04_lyndvamuseum4_notranjost_we/29 1(3. 2. 2025).
[143] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

Ob upodobitvi sv. Nikolaja, ki je bil zavetnik rodbine Hahor-Banfi, so prikazani prizori iz življenja tega priljubljenega svetnika. Naslikana je Posvetitev sv. Nikolaja za škofa. Na zgornjem pasu je nekoliko slabše viden stolp, znotraj katerega so najbrž podobe treh ubožnih devic, ki jim je sv. Nikolaj priskrbel dostojno doto.

Slika 63: Prizor iz legende o Miklavževi čudežni oživitvi mrtvih otrok.[144]

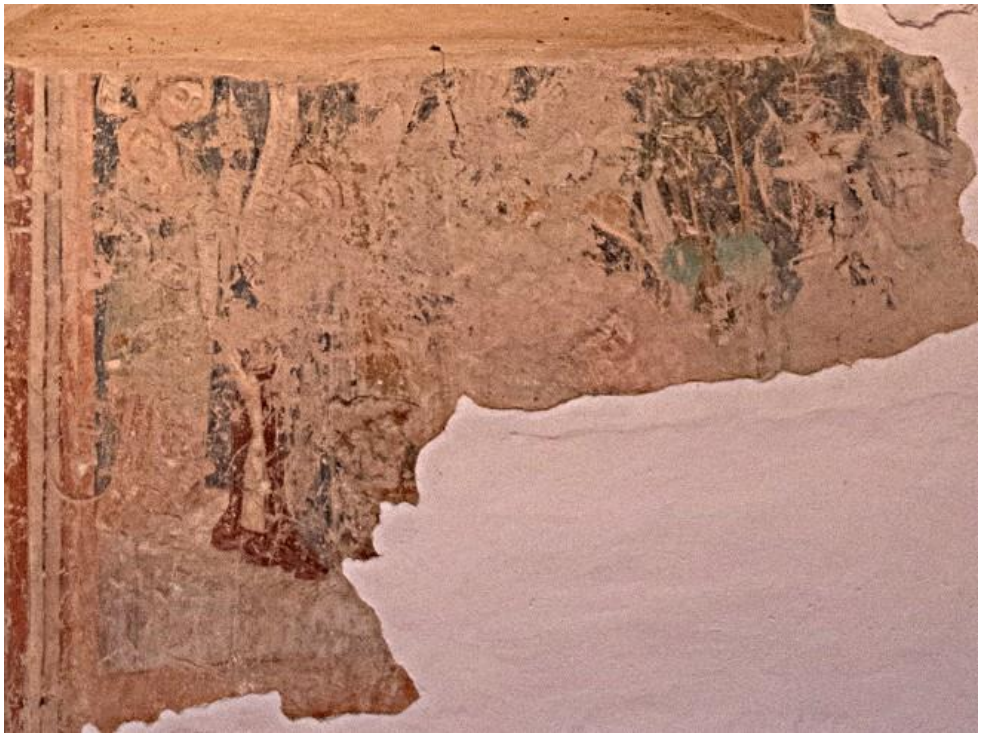
Ob tem prizoru je veliko bolj vidna in zame izjemno zanimiva poslikava, ki ponazarja Miklavževo čudežno oživitev mrtvih otrok. Naslikana je stavba, znotraj katere v spodnjem delu čuva psiček, v zgornjem nadstropju pa se skozi odprtino kaže dogajanje v notranjosti. Ob mizi zbranim gostom streže zlobni krčmar, na dudah pa si v ospredju daje duška muzikant. Skozi vrata vstopa sv. Miklavž, ki bo kmalu razkril gostilničarjevo zločinsko početje.

Ali je prisotnost psa simbolna ali je naslikani le da zapolni prazen prostor si lahko razlagamo po svoje. Zagotovo pes nima posebne vloge v prej omenjeni legendi, torej je plod zamisli umetnika. Tako bi lahko pes predstavljal čuvaja gostilne, ki je v legendi ubil otroke. V tem primeru pes simbolizira prepreko Miklavžu, ki prihaja, da razkrije zločin in stori čudež. Pes

[144] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

pogosto simbolizira zvestobo in zaščito, kar bi lahko nakazovalo, da je pes podzavestno "vedel", da nekaj ni prav. Morda celo opozarja na skrivnost gostilničarja. V umetnosti se pes včasih uporablja kot simbol ločitve med dobrim in zlom. Miklavž (dobro) prihaja v gostilno (kraj zločina), pes pa sedi zunaj, kar lahko simbolizira mejo med svetim in grešnim prostorom. Interpretacij je več, zato si lahko posameznik sam naredi predstavo, na katero stran umesti psa iz poslikave.

DIVJAD

Slika 64: Marija z Jezuščkom na desni strani naslikan prizor lova.[145]

Na južni (desni) strani ladje je viden prizor Marije z Jezusom, ki je že zelo uničen. Če ne bi bila posebej opozorjena s strani dr. Balažica, sploh ne bi opazila, da je desno od upodobitve Marije z otrokom tudi del prizora lova. Najbrž gre za preostanek neke obširnejše slike, katere del je še viden. Na desni strani je uprizorjen lovec, ki ima napeti lok, levo od lovca je viden le zadnji del živali rjave barve. Najverjetneje gre za kakšno gozdno žival kot na primer srno, jelena, košuto… Prizori lova imajo lahko več pomenov. Med drugim lahko lovci predstavljajo pravične sile, ki preganjajo greh ali hudiča. Najverjetneje pa so predstavljali plemiško moč in privilegiji. Lov je bil namreč dejavnost plemstva, zato je lahko tak prizor odraz družbenega statusa.

[145] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

KONJ

Slika 65: Upodobitev konja na poslikavi o Savlovem spreobrnjenju.[146]

V poslikavah martjanske cerkve se skriva pravo bogastvo upodobitve konjev. Ob že prej omenjenem apostolu Pavlu se desno od njega nahaja freska, ki v literaturi nosi naslov Savlovo spreobrnjenje. Na freski je v središču prizora viden bel osedlan konj, ki ga za uzdo drži črtasto oblečen človek. Glava konja več ni vidna, saj je na tem mestu freska uničena. Prizor kaže trenutek, ko je tedaj še zagrizen preganjalec kristjanov na poti v Damask padel s konja, posledice pa so ga naposled privedle do tega, da je postal eden izmed največjih zagovornikov krščanskega nauka.

Simbolika prizora je večplastna. Glede na literaturo se konj v tem prizoru pojavi šele v srednjem veku, ko so umetniki želeli dramatično prikazati Savlov padec.[147] Padec s konja je simbol njegove ponižnosti in popolne predaje Božji volji. Kot sem že prej zapisala je bil konj v antiki simbol vojaške moči in plemenitosti. Ker je Savel preganjal kristjane kot prepričan Jud,

[146] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.
[147] Pridobljeno: https://www.druzina.si/clanek/spreobrnitev-apostola-pavla (13. 1. 2025).

konj poudarja njegovo prejšnjo moč, ki jo je nato moral zapustiti. Ko Savel pade, ni več mogočni jezdec, temveč postane slepi iskalec resnice, kar simbolizira duhovno preobrazbo.

Poseben pomen turniški cerkvi daje poslikava Ladislavove legende, ki je naslikana na najvišjem delu stene, tik pod stropom. Ker so poslikave zelo visoko, je ločljivost mojih fotografij nekoliko slabša, zato sem si pomagala s fotografijami v razpoložljivi literaturi. Celotna pripoved legende je izjemno bogata s poslikavo konj, ki jih bom nanizala po kronološkem vrstnem redu legende.

Slika 66: Beg Kumana z ugrabljeno ogrsko deklico.[148]

Prav slika, ki nosi naslov Beg Kumana[149] z ugrabljeno ogrsko deklico, nam prikazuje prizorišče nekega mesta, pred katerim pobegli par z »začudenjem« spremlja večja skupina vojščakov. Na sliki je lepo viden rjavi konj, ki nosi Kumana in ugrabljeno deklico, prav tako je za njima vidno, da so vojščaki na konjih, ki so rjave in bele barve.

[148] Aquila, str. 80.
[149] Kumani so bili nomadsko stepsko ljudstvo, ki so v 11. in 12. stoletju pogosto prihajali v stik z Ogrsko. Bili so znani kot vojščaki in konjeniki, pogosto so vdirali na ozemlje Ogrske ali pa so tam iskali zatočišče pred Mongoli. Pridobljeno: https://sl.wikipedia.org/wiki/Kumani (13. 2. 2025).

Slika 67: V krilu ogrske deklice počivajoči Kuman.[150]

V drugem prizoru, ki velja v ikonografiji priljubljene svetniške legende za enkratnega, kaže pokrajino, poraslo z gozdom. Iz motiva veje izrazito ljubezensko razpoloženje, kar glede na izročilo, zaradi odnosa med Ogrom sovražnim Kumanom in ugrabljenim dekletom ni skladno s časom. Zato se ponuja vrsto vprašanj o pomenu tega prizora. Zame je prizor pomemben tudi zaradi zelo lepo upodobljenega rjavega konja, ki stoji ob paru in ju opazuje.

Slika 68: Ladislav s sobojevniki zasleduje Kumana z dekletom.[151]

[150] Aquila, str. 80.
[151] Aquila, str. 81.

V tretji sliki Ladislav s sobojevniki zasleduje Kumana z dekletom. Obdaja jih skalnata pokrajina. Na levi strani slike je vidna množica bojevnikov na čelu z Ladislavom, ki jahajo temno rjave konje. Še posebej Ladislavov konj izgleda zelo mogočno saj nosi glede na temo najpomembnejšega junaka. Desno je nekoliko slabše viden del s konjeniki, katerih konji so nekoliko svetlejše rjave barve. Borijo se z loki in kopji. Prizor zelo lepo kaže gibanje vseh naslikanih.

Slika 69: Dekle, ki vrže Kumana iz sedla.[152]

Četrti prizor prikazuje dekle, ki vrže Kumana iz sedla. Čeprav je prizor do polovice uničen so vidni obrisi konja pred katerim stoji dekle z iztegnjenimi rokami. Ta prizor si lahko razlagamo, da se dekle opogumi in vrže Kumana iz sedla, kar lahko simbolizira moč krščanske vere in pravičnosti, ki premaga zlo in poganstvo.

[152] Aquila, str. 81.

Slika 70: Boj sv. Ladislava s Kumanom in Obglavljanje Kumana.[153]

Naslednji prizor je dvojen. Najprej je v levem delu slike upodobljen boj sv. Ladislava s Kumanom, desno pa oglavitev Kumana. Na levem robu slike sta vidna rjava konja, ki ju lahko pripišemo vsakemu izmed dvojice. Eden pripada Kumanu, drugi sv. Ladislavu. Če si natančneje ogledamo, njuna izraza delujeta zelo napadalno. Na desnem delu slike, ki ponazarja usmrtitev Kumana, konja nista vidna.

Slika 71: Bitka s Kumani[154]

[153] Aquila, str. 82.
[154] Avtor fotografije, Živa Nonkovič, 28. 1. 2025.

Nedvomno največ konjev najdemo na sliki, ki prikazuje bitko s Kumani. Vidimo dve skupini bojevnikov. Desno stran sestavlja ogrska vojska, medtem ko leva stran pripada Kumanom. Bojevniki si razlikujejo glede na pokrivala, medtem ko razlike med obliko ali barvo konjev ni opaziti. To je tudi zadnji prizor v legendi o sv. Ladislavu, kjer sem ugotovila, da je prikazana kakšna žival. V legendi o sv. Ladislavu so več kot zgolj del boja. So simbol moči, hitrosti, plemstva in božanske pomoči. Z njimi sveti Ladislav ne le premaga nasprotnike, ampak se tudi postavi kot zaščitnik in junak, ki je vodil narod v boji za vero in pravičnost.

Turniška cerkev je prava zakladnica zgodb in podob. Ampak za razumevanje fresk je potrebna predpriprava. Ko sem freske fotografirala sem jih s pomočjo literature in informatorja dr. Balažica komaj počasi začela razumevati. Same podobe so zelo zanimive ampak brez obrazložitve se med njimi hitro izgubiš. Prav tako je del fresk uničen. Zelo pomembno je, da vemo kako zgodbe potekajo saj namreč vse niso vezane na posamezno steno recimo legenda o sv. Ladislavu se razprostira čez tri stene.

V turniški cerkvi sem našla tudi zelo veliko različnih upodobitev živali, nekaj takšnih, ki so se pojavljale v vseh štirih cerkvah, nekaj pa takšnih, ki so se pojavile tukaj prvič. Prav vsaka poslikava je naslikana namensko in ima svoj pomen. V poslikave so prepletene zgodbe iz Svetega pisma velik poudarek pa so imeli tudi meceni fresk, v tem primeru rodbina Hoht-Banfi.

Slika 72: Pogovor s dr. Janezom Balažicem.[155]

[155] Avtor fotografije, Jasna Žižek, 12. 2. 2025.

6 ZAKLJUČEK

Za mano je dolgo in zelo zanimivo potovanje skozi simboliko, ikonografijo, umetnost in interpretacijo pomena in simbolike živalskih motivov v izbranih cerkvah. Spoznala sem, da sem si izbrala primerne cerkve in poiskala informatorje, ki so o temi zelo poučeni. V začetku raziskovanja se nisem zavedala, da bo moje raziskovanje le začetek obširne teme, ki bi jo lahko raziskovala še vrsto let.

Ob začetku mojega raziskovanja sem si zastavila tri hipoteze in sicer kot prvo sem predvidevala, da bom v izbranih cerkvah našla več kot deset različnih upodobitev živali. Prvo hipotezo bom potrdila. Natančneje sem našla dvanajst različnih živalskih motivov. Sprva sem menila, da jih bom našla veliko več, ampak sem hitro ugotovila, da se določeni motivi (lev, vol, orel in konj) ponavljajo v vsaki cerkvi.

Kot drugo sem predvidevala, da bo prepoznavanje živali iz fresk enostavno razbrati in jih razložiti brez dodatne literature. To hipotezo lahko v celoti ovržem. Ob samem ogledu poslikav sem prepoznala le nekaj ključnih živali, veliko sem jih nato našla s pomočjo analize fotografij, kjer sem si fotografije zelo povečala. Kljub temu so me na nekatere motive opozorili informatorji. Ko sem motive enkrat opazila, sem jih naslednjič z lahkoto našla.

Kot zadnje sem predvidevala, da bo največkrat upodobljena žival v izbranih cerkvah jagnje ali golob. Tudi to hipotezo lahko v celoti ovržem. Pravzaprav na freskah, ki sem jih raziskovala nisem našla nobenega motiva goloba oziroma jagnjeta, ki so bolj pogosti v novejših poslikavah. Zagotovo sta oba motiva bila prisotna v izbranih cerkvah, ampak ju je prav tako kot še marsikateri zanimivi motiv odnesel čas.

V prihodnje bi lahko izsledke raziskovalne naloge uporabila v izobraževalne namene. Zelo dobrodošli bi bili delovni listi v obliki zgodb, ki bi vodili učence, dijake, turiste in bi morali s pomočjo »zemljevida« iskati določene motive, lahko le živalske. Kot neke vrste lov na zaklad. S tem bi krepili zavest o spoštovanju zgodovine, kulturne dediščine in izobraževali udeležence o pomenu ohranjanja naših zgodovinskih zakladov.

Včasih se v Prekmurju počutimo zapostavljene, manjvredne ampak se ne zavedamo kako pomembna in zanimiva zgodovina je pred našim pragom. S spoznavanjem lastnih zakladov moramo krepiti in ohranjati svojo narodno zavest in poznavanje domače zgodovine je le prvi korak k temu cilju.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

- Andrejek Tamara, Cerkev sv. Nikolaja v Selu, Moravske Toplice, 2019.
- Balažic Janez, Selanska rotunda sv. Nikolaja in Device Marije, Moravske Toplice 2009.
- Balažic Janez, Župnijska cerkev v Martjancih, Moravske Toplice, 2019.
- Eržen Tanja, Upodabljanje živali v kiparstvu, diplomsko delo, Ljubljana 2013.
- Germ Tine, Simbolika živali, Ljubljana 2004.
- Höfler Janez in Balažic Janez: Johannes Aquila, Murska Sobota 1992.
- Več avtorjev, Umetnine iz Prekmurja od romanike do modernizma, Murska Sobota 2009.
- Več avtorjev, Vzhodno v raju: drobtinice iz Pomurja, Murska Sobota 2004.
- Več avtorjev, Marijina božja pot v Turnišču – zgibanka, Turnišče 2007.
- Zadnikar Marijan, Martjanci, cerkev sv. Martina 1392–1992, Murska Sobota 1992.
- Zadnikar Janez in Balažic Janez, Turnišče, zgodovina in umetnostna podoba farne cerkve, Murska Sobota 1994.

INTERNETNI VIRI

RAZLAGA POJMOV IN SLIKOVNO GRADIVO

https://www.domacebranje.com/ezopove-basni/ (19. 12. 2024).

https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=atribut (19. 12. 2024).

https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=miniaturist (19. 12. 2024).

https://en.wikipedia.org/wiki/Bestiary (19. 12. 2025).

https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=heraldika (19. 12. 2024).

https://www.wikiwand.com/sl/articles/Rojstvo_%28Campin%29 (20. 12. 2024).

https://svetniki.org/sveti-luka-apostol-evangelist/ (20.12. 2024).

https://sl.wikipedia.org/wiki/Sveti_Martin_in_bera%C4%8D_%28El_Greco%29 (6. 1. 2025).

https://en.wikipedia.org/wiki/Four_Horsemen_of_the_Apocalypse (6. 1. 2025).

https://fineartamerica.com/art/paintings/the+scapegoat (6. 1. 2025).

https://en.wikipedia.org/wiki/Mark_the_Evangelist#/media/File:Leone_marciano_andante_-_Vittore_Carpaccio_-_Google_Cultural_Institute.jpg (6. 1. 2025).

https://www.theoi.com/Ther/AetosDios.html (6. 1. 2025).

https://sl.wikipedia.org/wiki/Janez_Evangelist (6. 1. 2025).

https://gracehamman.substack.com/p/i-love-nativities-pt-i (6. 1. 2025).

https://www.medieval.eu (6.1. 2025).

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/466573 (6. 1. 2025).

https://collections.burghley.co.uk (6. 1. 2025).

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bernard_van_Clairvaux.PNG (6. 1. 2025).

https://www.historytoday.com/archive/foundations/st-george-and-dragon (6. 1. 2025).

https://www.sv-nikolaj.org/cerkev/ (12. 1. 2025).

https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=arhidiakonat (12. 1. 2025).

https://www.sv-nikolaj.org/cerkev/ (12. 1. 2025).

http://phisculture.pomurski-muzej.si/murska-sobota/arhitektura_377/stolna-cerkev-murska-sobota_691 (16. 1. 2025).

https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/takats-laszlo/ (16. 1. 2025).

https://www.sv-nikolaj.org/cerkev/ (16. 1. 2025).

http://phisculture.pomurski-muzej.si/murska-sobota/arhitektura_377/stolna-cerkev-murska-sobota_691 (16. 1. 2025).

https://portal.pridi.com/dogodek/sv-marjeta-antiohijska-z-zmajem/2023-07-20/ (14. 1. 2025).

https://katoliska-cerkev.si/sv-marko-apostol-in-evangelist (16. 1. 2025).

https://www.vaticannews.va/sl/cerkev/news/2024-04/duhovne-misli-cerkvenih-ocetov-benedikta-praznik-marka.html (16. 1. 2025).

https://katoliska-cerkev.si/sv-luka-apostol-in-evangelist (16. 1. 2025).

https://katoliska-cerkev.si/janez-apostol-in-evangelist (16. 1. 2025).

https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=vizitacija (15. 1. 2025).

https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=apsida (28. 1. 2028).

https://en.mng.hu/artworks/33102/ (28. 1. 2025).

https://en.mng.hu/artworks/33148/ (28. 1. 2025).

https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/954-ljudski-svetniki-zavetniki/23477-sv-doroteja-s-kosarico-cvetja (28. 1. 2025).

https://sl.wikipedia.org/wiki/Mandorla (29. 1. 2025).

https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=prezbiterij (1. 2. 2025).

https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/aquila-johannes/ (2. 2. 2025).

https://sl.wikipedia.org/wiki/Pavlinci (9. 2. 2025).

https://www.park-goricko.org/go/1131 (9. 2. 2025).

https://katoliska-cerkev.si/sv-joahim-in-ana-starsa-device-marije (9. 2. 2025).

https://ursulinke.si/katarina-aleksandrijska/ (9. 2. 2025).

https://katoliska-cerkev.si/god-svete-barbare (13. 2. 2025).

https://issuu.com/gmlendava/docs/2012-04_lyndvamuseum4_notranjost_we/29 1(3. 2. 2025).

https://www.druzina.si/clanek/spreobrnitev-apostola-pavla (13. 1. 2025).

https://sl.wikipedia.org/wiki/Kumani (13. 2. 2025).

Naslovna fotografija: Raziskovanje selanske rotunde. Avtor fotografije, Jasna Žižek, 27. 1. 2025.

OPOMBA LEKTORJA: Cerkev določa zapis določenih prizorov in poimenovanj z veliko začetnico, ne glede na pravopisna pravila.